Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 301 (9982) | 1975 чылдың декабрь 26, пятница | 1925 чылда үлезивлеттирген | Өртээ 2 коп.

СЭКП ДЕЛЕГАЦИЯЗЫНЫҢ МОСКВАДА ЭЭП КЕЛГЕНИ

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Сусловка баштаткан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының делегациязы Кубаның Коммунистиг партиязының I съездизиниң ажылынга киржип чораан, декабрь 24-те Гаванадан Москвада эээп чедип келген. Делегацияның составында — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң бирги секретары С. Ф. Медунов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов.

Эштер Л. И. Брежнев, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, А. Я. Пельше, Б. Н. Пономарев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, СЭКП ТК-ның кежигүннери Г. С. Павлов, Н. М. Пегов, К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат С. К. Цвигун, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери Л. М. Замятин, О. Б. Рахманин, СЭКП ТК-ның кылдыс эргелекчизиниң оралакчызы В. С. Шапошников, СЭКП ТК-ның херектер эргелекчизиниң оралакчызы М. Е. Могилевец олар делегацияны аэродромдан уткаан.

Куба Республиканың ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген Хулио Пуэрто Кирога уткааннар аразынга база турган.

(СЭТА).

Партияның планы-чоннуң планы

АМЫДЫРАЛ УЛАМ ЧААГАЙЖААН

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкынын арының дугайында» XXV съездиге СЭКП Төп Комитединиң телевилели-биле танышты-бам.

Башкы кижи болганымда телевилелдиң улус өредилгезинге хамаарышкан кеззэн улуг кичээнгей-биле сонуургап номчудум. Улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларынга бедик мергежилдиг кадрларны белеткээринче кол кичээнгейни база угландырганы кончуг чептүг деп көөр кижи-дир мен. Ында салып турар сорулгалар өндүр чаагайдыр.

Өөренип эгелээним, доосканым төрээн Суг-Аксы школамда ам ажылдап турар мен. Планныг ажыл-агый деп чүл деп чүвени 8—10 класстарның өвереникчилеринге тайылбырлап, төөгү болгаш обществоведение кичээлдеринге көргүзүүге материалдарын калбаа-биле ажыглап башылап турмен. Быжыг билигни чедип алырынга көргүзүүлге материалдары ажыглаан кичээлдер дээштиг боор-дур, уруглар ук теманы белен утпас...

Бо тоску беш чылда бизин чүгле бистиң Сүт-Хөлүвүстүң чонунуң амыдырал-чуртталгазында улуг чаартылгалар болгулааны өөрүнчүг. Даг хеми шапкын Хемчикти кежир аргыжылганың улуг көвүрүүн тудуп кыла берди. Эмнелгелер талазы-биле хөй ажылдар кылдынган. Туберкулезтуң, ниити аарыгларның, уругларның, хирургияның, бөжудулга бажыңының корпустары ам ажыглалда кирген. Ол бүгү чоннуң кадыкшылын быжыглаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Вг-бүле бүрүзүнүң амыдырал-чуртталгазы база-ла хүн келген тудум улам чаагайжып турарын эскерип болур бис. Чүгле Суг-Аксы суурда бизин чаа марканың янзы-бүрү хууда мотоциклдери, он шаз «Москвич» деп чиик машиналар көстүп келгени чоннуң амыдыралының улам чаагайжып орарын, негелденің өскенин херечилеп турар.

Оон ыңай «Челзэш» деп аъш-чем садыы, «Сайзанан» деп уруглар садиги база немей туттунган. Культураның одаа «Механизатор» клувун немей тутканы база-ла улуг өөрүшкү. Ону ам киноның, оюн-тоглааның, лекция, беседаның төвү болдурган, доктаамал ажылдап турар...

Чоннуң чаагай чоруунга бараалгатган өндүр улуг планнарны деткип, оларның күүселдезинге эвээшбиче-даа бол улуг-хуум киириштиреримм — изиг күзелим, сорулгам деп санап тур мен.

О. ЧАҢ-ООЛ,
башкы,
Чеен-Хемчик район.

АЖЫЛГА ЧЕДИИШКИННИҢ ҮНДЕЗИНИ

Тоску беш чылдың планныг опаалдаларын күүседипкен мурнакчы коллективтериниң дуржулгазын алырга хамыктың мурнунда оларда ажыл-ишчилер ортузунга партия болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылды бедик деннелге тургузуп, ангы-ангы категорияның ажылдакчылары-биле билдилиг ажылды чорудуп турарын дораан эскерип каар. Хөй адырлыг улуг ажыл-агый «Көк-Тей» совхозту оон чижээнге киирип болур. Мында партия организациязы сөөлгү чылларда специалистер-биле ажылче, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинче оларның ролюн, чогаадыкчы идепкейин, харыысалгазын бедидеринче улуг кичээнгейни салып келген. Маңаа холбашкан айтырыгларны партия хуралдарынга өй-өйде чугаалажып турар. Совхозта специалист бүрүзү хууда чогаадыкчы планныг болгаш социалистиг хүлээлгелиг. Специалистериниң директор эш А. И. Ломаев удурткан чөвүлелиниң ролюн күштелдирген. Чугула кампанияга холбашкан айтырыгларны, специалистериниң хууда планнарын, санал, сүмелерин чөвүлелдиң хуралдарынга чугаалажып турар.

Бо совхозта ажылчын, албан-хаакчылар-биле ажылга бир кол черии оларның өөредилгезин билдилиг организастааны ээлеп турар. Ында көдээ ажыл-агый билиглериниң университединде дээди болгаш ортумак эртемниг специалистер, ферма эргелекчилери, бригадирлер хаара туттунган. Оон ангыда партия чырыдыышкынының четкилеринде бүгү коммунистер өөренип турар. Совхозта агротехника болгаш зооветеринарияның өөредилгезинде 115 кижи хаара туттунган. Чыл бүрүде механизаторларның билиин бедидер курс ажылдап турар. Ынчангаш оларның хөй нуруузу I—II классты чедип алган. Ниитизи-биле бо коллективте партия организациязының ындыг шудургу, чүткүлдүг ажылы оон күш-ажылчы чедиишкиннериниң үндезини болган. «Көк-Тей» совхоз күрүнеге эът, сүт, тараа садарының беш чыл планын чедиишкинниг күүсеткен. Ол-ла үеде совхозтуң орулгазы 2,7 миллион ажыг рубль болган.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта, Кызылдың алгы заводунда, Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде, «Кызыл тараачын» совхозта болгаш өске-даа коллективтерде партия организациялары ажыл-ишчилер ортузунга организакчы болгаш политиктиг кижизидилге ажылын бедик деннелге тургусканындан оларда планныг онаалдалар чедиишкиниг күүсеттинип турар. Ылаңгыя «Тыва даг-дүгү» комбинат биле Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң дирекция черлери оларда партия, профэвилел организацияларыбиле кады социал хөгжүлдениң планын ажылдап кылгаш, багай эвес боттандырып турар.

Боттарының турар черлериниң-даа база агаар-бойдузунуң-даа талазы-биле байдалды үстүнде эки чижекке көргүскенивис «Көк-Тей»-биле бир дөмей «Тиилелге» совхозка сөөлгү каш чылда аңгы-аңгы звеноларның кадрлары-биле ажыл сулараан турган. Директорлар, партком секретарьлары, кол специалистер бо-ла солчуп келген. Ортумак звеноның кадрлары-биле ажыл чогуур деннелге тургустунмаан. Ол бүгү ажыл-агыйга багай уржукту чедирген. Совхоз тоску беш чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле планның чаңгызын-даа күүседип шыдаваан.

Кылдынган чугула эгелээшкиннер чамдык таварылгада кижилер-биле ажылдың, оларже кичээнгейниң кошкаандан шуут-ла соксап турар чоруктар база бар. СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлеринде айыттынган чугула сорулганы күүседири-биле «Кызыл тук» совхозка, Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозка аныяктарның хөйжу звенолары тургустунгулаан турган. Бо ажыл-агыйларның удуртукчулары, оларда партия, комсомол организациялары аныяк хөйжуларже кичээнгейни кошкатканындан ол звенолар ам дүшкен.

Партия организация бүрүзүнүң тус-тус ажыл-ишчилер-биле шудургу ажылы ниити ажыл-херектиң чедиишкинин шиитпирлээр апаар. Ынчангаш күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге кижизидилге ажылын күштелдирбишаан, даандырган ажыл-херек дээш кадрларның, бүгү ажылдакчыларның хууда харыысалгазын улам бедидер, быжыг сагылга-чурумнуг, негелделиг болурунуң дугайында СЭКП ТК-ның декабрь (1975 чыл) Пленумунуң айтыышкынын боттандырар дээш күжениишкиниг ажылдаар херек.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының» талазы-биле XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелинде мындыг одуруглар бар: «Онгу беш чылдың сорулгаларын чедиишкиниг күүседири ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга партийжи удуртулганы улам ыңай экижидерип негеп турар... партия эге организациялары организастыг болгаш политиктиг ажылды доктаамал сайзырангайжытпышаан, массаның күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн баштаар, беш чылды бүдүрүлгечи коллектив бүрүзү чедиишкиниг күүсеткен турзун дээш демиселче ажылчы чоннарны мобилизастап, совет кижилерни күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидерин чедип алыр ужуруг».

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

Найысылалдың бүдүрүлгелеринде

КЫЗЫЛЧЫЛАРНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ РАПОРТТАРЫ

Республика найысылалының үлетпүр бүдүрүлгелери тоску беш чылда канчаар ажылдааның дугайын СЭКП Кызыл хооркомунга болгаш хоорнүүскомга рапорттап турарлар. Дүүнге чедир 25 коллектив беш чыл планын бүгү көргүзүглер аайы-биле хуусаа бетинде чедиишкиниг боттандырганын дыңнаткан. Оларның аразында Кызылдың алгы, автосептелге, сүт заводтары, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелер бар.

Бөш чылдың сөөлгү чылының планныг даалгаларын күүседириниң талазы-биле чедиишкиннерин база дыңнадып эгелээн. Чижээ, дааранылга комбинады, респотребсоюзтуң үлетпүр комбинады, «Тыва суг тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу бо чылдың планын хуусаа бетинде күүсеттинер. Дааранылга комбинадының ишчилери пландан ажыр 200 муң рубльдиң дааранылга кылыгларын бүдүрүп, сайгарган.

Респотребсоюзтуң үлетпүр комбинады пландан ажыр 45 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Кызылдың тудуг организациялары болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң ишчилери чаа чылга уткуштур алыр планнарын тургузуп, бедиткен социалистиг хүлээлгелерин ап эгелээн. Кызылдың дааранылга комбинады уткуштур планны бир дугаарында алган. Бедиткен социалистиг хүлээлгелерни сайгарып көрүп, ону коллективтии-биле чугаалажып көөрү СЭКП Кызыл хооркомунга дүүн хүн болган.

О. ОХЕМЧИК.

«ЧЕЧЕКТИҢ» ЧЕДИИШКИННЕРИ

Чоннуң хууда чагыгларын даараар фабриканың «Чечек» ательезиниң коллективинде бригадалар аразының социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген. Чарыштың бирги черии хоочун мастер Мария Николаевна Ильичеваның удурткан бригадазы алган. Оон дааранылкчылары тоску беш чылдың планын бо чылдың июньда 8,7 хуу ажыр күүсетиен.

Олар 15 муң рубльдиң чагыгларын онаалдадан ажыр даарап бергеннер. Мурнакчы бригаданың кежигүннери продукцияны бедик шынар-биле кылгаш, дораан дужаарының болгаш ажылчын бүрүзү кылган продукциязынга хуузунда таңмалыг болурун чедип алыр эрге дээш чарыштың эгелекчилери болуп, төлептии-биле ажылдап турарлар.

Ательениң ажыл-ишчилери съезд мурнунуң социалистиг чарыжынче кирген. Бо мурнакчы бүдүрүлгениң баазазынга республиканың амыдырал хандырылга комбинаттарының хеп быжыкчыларының семинарын чоокта чаа эрттирген. Продукцияның шынарын бедидери — семинарның кол темазы болган. Маңаа «Беш чылдың сөөлгү чылының эң тергиин мастер хеп быжыкчызы» деп конкурсту база чоруткан. Ол маргылдааның тиилекчилеринге Кызылдан Анна Полежаева, Людмила Изместьева болгаш чамдык районнарның шевер хеп быжыкчылары үнген. Бүдүрүлгениң ажылчы планнарында моон соңгаар-даа шынарны бедидеринче, чонга ачы-дузаны чедириниң культуразын бедидеринче угланган хемчеглер айыттынган.

Л. ДЖЕВАЛО.

Михаил Бай-Караевич Сенди-Хууракты «Кызыл-тудуг» эргелелинде билбес кижи ховар. Газ-биле каңнаарының мергежилин үш чыл буруңгаар ол Казах ССР-те чедип алган. Аныяк оол күш-ажылчы баштайгы базымын С. Б. Санданың бригадазынга эгелээн.

Мергежилинге хандыкшылдыг, ажыл-ижинге кызымак Михаил Сенди-Хуурак удаваанда коллективтиң хүндүтиелин чаалап алган. Ол бүдүрүлгениң мурнакчыларының бирээзи болбушаан, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: Михаил Сенди-Хуурак.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

АЖЫЛ-ИЖИ-БИЛЕ МАКТАЛДЫГ

Бүгү-эвилел ужур-дузалыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийги ээлчээниң тудугжулары «Төрээн чуртка эки шынарлыг, эвээш чарыгдалдыг, хөй продукцияны бээр» деп кыйгырыгбиле ажылдап келген. Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш күш-ажылчы чарыш калбарган. Социалистиг чарыштың эгелекчилери болгаш организакчылары коммунистер болуп турар.

Беш чылды 4,5 чылда күүседир деп эгелекчи саналдарны коммунист Н. Пановка баштаткан «Тыва даг-дүгү» комбинаттың септелге-механика цехинде слесарьлар бригадазы, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Ленин орденниң эдилекчизи Калдар-оол Хертекович Данзырыкка удурткан «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң бызаңчы-бетонщиктер бригадазы, чолаачылар Ч. Адыг-оол, С. Туровец болгаш өскелер-даа үндүрүннер. Мурнакчыларның эгелээшкинин деткээн, социалистиг чарышка киришкен ажылчыларның, коллективтериниң саны өскен. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийги ээлчээниң тудуунда 2 муң ажыг кижи ажылдап турар. Оларның хөй нуруузу аныяктар.

Комсомолчу Павел Моңгушту «Тыва даг-дүгү» комбинатта танывас кижи ховар. Ол бодунуң кызымак күш-ажылы-биле эш-өөрүүнүң, кады ажылдап турар коллективиниң хүндүткелин чаалап алган. Аныяк оол Кызыл-Мажалык ортумак школазын дооскан соонда маңаа комсомолчу путёвка-биле 1964 чылда келген. Чаа бүдүрүлге черинге ажылдап, аңаа тускай мергежилдерни чедип алыр дээн күзелин ол шериг албаны эрттиргеш келгеш база катан илереткен, мурнунда ажылдап турган коллективи ону өөрүшкү-биле хүлээп алган. Ол ам чолаачының мергежилинден аңгыда бешки разрядтыг слесарь болуп, ариглаал фабриказында ажылдап турар.

— Баштай шеригден келгеш, транспорт цехинге даг рудазы сөөртүп чолаачылап турдум. Оон фабрикага мергежилдиг слесарьлар чедишпейн баарга бээр шилчиткен, ам мында Сергей Иванович Погарцевтиң бригадазында ажылдап тур мен — деп, ол чугаалай-дыр.

Кайдыг-даа ажыл баштай билбес кижиге берге болур. Оон слесарьның бедик мергежилин чедип, ажыл-ишке мактады бергенинге дагдыныкчызы болуп турган С. И. Погарцевтиң ажыктыг сүмелерин, чаагай дүзазын ол утпас. Ам ол бодунуң бедик мергежилин ында ажылдап келген аныяк эш-өөрүнге дамчыдып берип турар апарган. Ылаңгыя «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийги ээлчээнге ажылдаар слесарьлар, ол ышкаш профтехучилищеин чаа дооскан келгеннер оларга баштай практиказын эрттирип ап, ажыктыг арга-сүмеин алган чоруур.

Слесарь хижиниң арыглал фабриказында харыысалгазы нарын болгаш улуг. Ол чүгле кандыг-бир үрели берген кезектерин кылып каар эвес, а ажылдап турар участокта бүгү дериишкиннер аваа турбазын дээш баш бурунгаар ажылдарны хылыр апаар. Павел Моңгушка быжыглаан дериишкиннер оон буруузу-биле чаңгыс-даа катап үрелиишкинге таваржып көрбээн. Чаңгыс минутада-даа кандыг-бир машина туруптарга, хөй кижилер ажылдавайн, хөй-хөй тонна даг-дүгү чедир берднмейн баар деп чүвени ол эки билир. Ажыл-ишбиле өөредилге чардынмас. Ол Ак-Довуракты кежээки политехникумунуң электротехника салбырын бо чылын чедиишкиниг дооскаш база бир тускай мергежилдиг дипломун алган.

— Кады ажылдап турар эш-өөрүүдеи кымнар эки ажылдап турарыл? — деп, оон айтырарымга Владимир Моңгуш биле Иван Паршинни мактап чугаалады. Олар шуптузу фабрикада калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, съездиге рапортка ат салыр эрге дээш шупту бир демниг ажылдап турарлар.

Моон соңгаар сорулгазын оон сонуургап айтырарымга ол мынчаар харыылады:

— Комбинаттың ийги ээлчээн ажыглалга киирериниг идепкейлиг киржип, орта ажылдаар аныяктарны бодумнуң мергежилимге ак сеткилдиг өөредир мен. Ол ышкаш СЭКП Төп Комитединиң декабрь (1975 ч.) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң IV сессиязының шиитпирлерин изин-биле деткип, үүлдүгзүнүп, партияның XXV съездизин күш-ажылчы белеткерлиг үткүп, съездиниң ажыттынарынга чедир Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнүнүң кандидадынга кирип алыры-биле белеткенип турар мен.

Аныяк оолдуң күзел-соруу боттаныр дээзинге бүзүреп бодур. Ол хөй удаа комбинаттың шаңнал-мэктелин чаалап алгай, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы шудургу ажыл-ижи-биле макталдыг. Аажы-таңы төлептиг кижилер бодунуң эчис сорулгазын чедип ап болур.

Х. МОҢГУШ,
«Шынның» корреспондентизи.

Республиканың комсомолчуларынга болгаш аныяктарынга, Тываның аныяктар шимчээшкининиң хоочуннарынга

Тывага аныяктар организациязының тургустунганындан бээр 50 чыл болган оюн таварыштыр СЭКП Тыва область комитеди республиканың бүгү комсомолчуларынга болгаш аревзниң хоочуннарынга байыр чедирип тур.

Комсомолдуң область организациязының эгези болур Тываның Аныяктарының Революстуг эвилели — РКП (б)-ниң Тывага турган райбюрозунуң болгаш Аныяктарның Коммунистиг Интернационалының идепкейлиг деткимчези-биле тургустунган.

Тывага аныяктарның революсчу организациязының тургустунганы аныяк салгалды организастаарының болгаш кижизидериниң талазыбиле ленинчи идеяларның амыдыралга боттанганының база бир үлегер-чижээ болган.

Арев — арат аныяктарның идей-политиктиг медерелин бедидеринге чугула рольду ойнаан, оларның ортузунга марксисчи-ленинчи идеяларны, ССРЭ-де социалистиг тургузуушкуннуң чедиишкиннерин пропагандалып, Совет Эвилелиниң аныяктары-биле акыдуңма найыралдың ёзузунга болдунуң кежигүннерин кижизидип турган. Тываның капиталистиг эвес оруктап хөгжүүрүнүң социал-экономиктиг сорулгаларын күүседиринче оолдарны болгаш кыстарны мобилизастап турган.

Амгы үеде республиканың комсомол организациязы партияның область организациязының удуртулгазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга идепкейлиг киржип, ажылагый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын күүседиринче оолдарны болгаш кыстарны мобилизастап, коммунистиг мировоззрениеге, политиктиг бышкан чорукка, идейлиг бүзүрелге болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының алдарлыг чаңчылдарынга оларны кижизидип турар.

Комсомолчулар болгаш аныяктар улус ажыл-агыйының база культураның бүгү адырларында шалыпчы ажылдавышаан, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, кылып үндүрүп турар продукцияның шынарын экижидер ажылга идепкейлиг киржип турар. Олар хөй-ниитиниң амыдыралынга киржип, эртем-билигни чедип ап турар болгаш күш-культурага, спортка хандыкшылдыг.

Совет Тываның бүгү оолдар, кыстары күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин улам көдүрбүшаан, боттарының кызымакчай ажылы-биле болгаш өөредилгези-биле, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржилгези-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизин төлептиг үткүүр дээрзинге СЭКП-ниң область комитеди бүзүреп турар.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ.

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

Республиканың херээженнер чөвүлелиниң ээлчеглиг хуралынга «Делегейниң херээженнер чылында кылып чоруткан хемчеглер, СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң түңнелдери болгаш херээженнер чөвүлелдериниң сорулгаларының дугайында» илеткелди Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. Ш. Долчаңмаа кылган.

Херээженнериниң политиктиг, хөй-ниити болгаш күш-ажылчы идепкейи 1975 чылда оныза бедээн. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга оларның чедиишкиннери — оон тодаргай херечизи дээрзин илеткелчи болгаш хуралга санал берген эштер — райкомнарның херээженнер ортузунга ажыл чорудар киллистериниң эргелекчилери, херээженнер чөвүлелериниң даргалары демдеглээн. Хурал СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң хены анализтиг тодаргай сорулгаларны салган чугаазын бүрүн чүүлдүгзүнген болгаш даандырган ажыл-херектиң үре-түңнелдини бедидер талазы-биле ап чорудар хемчеглер дугайын, шынарның беш чылында республиканың херээженнер чөвүлелдери база ажылдың шынарын, ажыктыын бедидер дээш чер-черге кандыг тодаргай хемчеглер аваа төгүүрүн чугаалажып көргеи.

Делегейниң херээженнер чылынга холбаштыр республиканга боттандырган хемчеглер чаа-чаа ажыл-херектериниң эгезин болбушаан, „ херээженнерни чуртунуң, ажыл-агыйының, салым-чолдуң бүрүн эргелиг ээлери, бедик билиглиг, мергежилдиг, культурлуг кижилер, эвереллдиг иелер болдурар сорулгаларны шиитпирлээринге чугула үе-чада болганын херээженнер чөвүлели демдеглээн.

ШИИТПИРЛЭЭР УЖУРЛУГ ЧУГУЛА АЙТЫРЫГЛАР

1975 чылды КНО-нуң Кол Ассамблеязының шиитпирин ёзугаар Делегейниң хереженнер чылы кылдыр чарлаан. Аная турааскаткан конференцияларны, семинарларны, симпозиумнарны делегейниң хөй-хөй чуртларында өттирип турар. Берлинге Бүгү-делегей хереженнерниң конгрезиниң болуп эткен.

В. И. Ленинниң ажылдарында-даа, партияның документтериниде-даа хереженнерниң хостут, деп эргелиг чорууп чедип алыры шиитпелдиг революстуг чаартылгаларының чарыгбас, кол кезээ деп көрдүүп турар. Бистиң чуртувуста чүгле хереженнерниң деп эргелиг чорув чедип алдыңган эвес, оларның бүгү талалыг сайыралынга чогуур байдалдарны тургускан.

Бо чылдың октябрь айда Кызылга Тываның хереженнерниң эртем-практиктиг конференциязы болган. Бистиң республиканың улус ажылагыында хереженнер ажылдавайн турар адыр чок. Ында ажыллан турарларның 48 хуузу хереженнер. Салыг ажылдакчыларының 82 хуузу, коммунал-чуртталга черлериниң ажылчыннарының чартык кезии хереженнер. Совет Тываның хереженнериниң политиктиг өзүлдезинин лугайнаа дараазында чурагайлар бадыткап турар. Республикада 3580 коммунист хереженнер бар. Дээди Советтериниң болган чер-чер Советтериниң депутаттарына 1655 хереженнер сонгуткан, 136 хереженнер партия организацияларының секретарылары.

Партияның XXV съездиниң чоокшулап кел чоруур. Бүгү-совет улус-биле бир демей, республиканың хереженнери ол съездиниң төлептиг уткуур, тоску беш чылдың планныг оонаалдаларын чедишкиниг күүселер дээш бедик көдүрлүүшкүнүт ажылдап турар.

Социалистиг чарыштың мурнакчыларының одуруунда дайының болган күш-ажылдың хоочуннары даваныкчы Норжуп Суукай, хойжу Вера Байлак, тудугжу Мария Софронова болган оскелер-даа бар. Ол ышкаш Ленин орденниң эдилекчиси, Маадыр не, «Бөрлүк» совхозтуң хойжузу Уруттак Сереня, СССРниң Дээди Советиниң депутады, СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң саанчызы Алдын-кыс Монгушту. Тыва АССР-ниң алдарлыг зоотехниги Елизавета Астафьеваны, РСФСР-ниң улустуң артизи Кара-кыс Мөңкүүту болган оскелерни-даа чугаарал-биле адап турар бис.

Тывага хереженнер шимчээшкиниге база оларның коммунистиг кижизидилгезинге, өөредилгезинге, социалистиг тургузуушкунуң сорулгаларын шиитпирлериниге бистиң хоочуннарывыс М. У. Чаксым, Х. А. Тока, А. Аракчаа, А. Н. Доржу, Иргит Адаш олар улуг үүнүн киргеннер.

Амгы үеде республиканың колхозтарында болган совхозтарында, культура албан черлериниде 44 мүң ажыг хереженнер бар. Партия организацияларының удуртулгазы-биле чер-черлерде хереженнер чөвүлелдери улуг ажылды чорудуп келген. Республиканың мурнакчы хереженнер чөвүлелдерин күш-ажылдың хөй-хөй хоочуннары болган аныяк хереженнер удуртун турар. Оларга Чуден Ондар (Чоом-Хемчиктиң Алдан-Маадырда), Татьяна Көшкендей (Улуг-Хемниң Арыскында), Маргарита Благинина (Таңдының Балгазында), Севектиг Үйнук (Өвүрнүң Чаа-Суурда) болгаш өскелер-даа хамаржыр. Хереженнерниң бүдүрүлгеге киржилгези, ажыл-агыйжы мергежилин бедидин турары, оларның кижизидилгези, хөй-нинти ажылынга киржилгези чөвүлелдериң кичээнгейиниң төвүнде турар.

Чижээ, Балгазын суурда хереженнер чөвүлели хереженнериниң чурттаар, ажылдар черлериниң байдалынче, оларның политиктиг кижизидилгезинче, культурлуг деңнелин бедидериниче онза кичээнгейин салып турар. Хереженнер чөвүзели школа-биле сырый хырыжаалыг. Олар берге кижизидилгелиг болгаш багай өөредилгелиг өөренгекчилер-биле улуг ажылды чорудуп келген. Нинтинин корум-чурумун үрээр, арагалаар кижилер-биле шыңгыы демиселда чорудуп, ыңдыгларны хана солунга шүүмүчүлел бижип турар. Малчыннарга дузалаары-биле шефтерни организастап, лекция, беседаларны бола эртирер.

Ынчалзажок республиканың хереженнер чөвүлелдериниң ажылында ам-даа улуг четпестер бар. Дээди болган ортумак эртемниг хереженнер чамдык бүдүрүлге черлеринде эвээш. Ол ышкаш чамдык черлерде оларның кадыынга таарышпас ажылдарны кылдырып турар таварылгалар барын эртем-практиктиг конференция демдеглээн. Чижээ, коммунал-чуртталга черлериниде 150 хереженнер одакчылап ажылдап, хомурдашты, хулду хол-биле дажыглап турар. Көдээ ажылагыйда, ылаңгыя мал ажылында хөй күш үнер ажылдар амдаа механизастаттынмаан. Элээн хөй колхозтарда, совхозтарда хойжу бригадаларда, фермаларда хереженнер уруттарыг кижизидилгезинче, лыштаныгазынче, хөй-нинти ажылынче хөй үе-шакты чарыгдаар аргалыг болур ийи эзлчеглиг графикче кирбээн.

1974 чылдың көргүзүүлерин ёзугаар алырга, озал-ондакча таварышканнарның 16,8 хуузу хереженнер болуп турар. Моон ап көрге, озал-ондакты чайладыр талазы-биле ажыл кошкак чорун турар-дыр. Ынчангаш бо талазы-биле тодаргай хемчеглерни алыры чугула. Бо ажыл авто-оруу, тудуг организацияларында, эт, сүт, ашы-чем болган ыяш белеткээр бүдүрүлгелерде багай тургустуңган.

Үстүнде фактылар ажылчыннар болгаш албан-хаакчыларның, ылаңгыя хереженнерниң кадыкшылын, күш-ажылын камгалаар талазы-биле хоойлуну республиканың кошкак боттандырын турарын хереглеп турар. Республиканың көдээ ажыл-агыйының адырларында хереженнериниң бүдүрүлгечи мергежили чавыс, оларның акша-шалыны эвээш. Чижээ, Тока аттыг совхозта 14 хереженнер нефть болгаш кыдар үүлдер кудар черлерге, чамдык хереженнер үрезин хранилаштыныга ажылдап турган, 39 саанчыларның үүгле дөрт класстыг. Соолгу 2 чылда кымге-даа класс тывысхаан. Ол бүгү байдалдар совхоз бүдүрүлгезинге шаптык болганы чугаажок. Бүдүрүлге черлериниң, колхозтар, совхозтарның удуртукчулары хереженнериниң күш-ажылын камгалаар талазы-биле хоойлуңуң негелделерин шыңгыы сагыыр ужурлуг.

Администрация болгаш хөй-нинти органнары чамдыкта хереженнериниң биллириишкиннериниче кичээнгей салбайын эрттирер таварылгалар база бар. Арагачы болгаш дүржок өг-буле ээзи эр кижилер дугайында биллириишкиннер ой-шаанда сайгарып көрдүүмейн турганының ужурунда, ыңдыг үүлдер чамдыкта кемхерек үүлгедиринче чедире бээр. Ындыг таварылгалар-биле эптешпейн, шиитпирлиг демзеглерни алыры чугула.

Хереженнерниң бажың ажылын чингедир талазы-биле хеп чуур черлерни, ылаңгыя чурттакчылыг көдээ черлерге салыгларны, столоваяларын көвүдедирин негеттинип турар. Бо талазы-биле ажыллы республиканың хереглекчилер кооперациязының ажылдакчылары көнчүг оожум боттандырын турар.

Ол айтырыглар республика найысылалында безин багай шиитпирлеттинген. Хоорайда чүгле чаңгыс сүт кухнязы бар. Хоорайның школа кухнязы дыка бичин, механизациязы багай, чемнериниң ассортиментизи эвээш. Школдар буфеттеринге уруглар хөй үе-шакты, ашаны чарыгдап турарлар. Бо айтырыгны Садыг министерствозунуң талазында болур-чогууру-биле шиитпирлээр үе келген.

Көдээ ажыл-агыйга механизатор кадрларны быжыглаар талазы-биле ажылды республикага улам күштелдирее чогуур. Хереженнерни механизаторнуң мергежилиниге өөредип, оларның санын көвүдедир талазы-биле Чоом-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозунда, «Искра» колхозунда хереженнер чөвүлелдери партия организацияларының удуртулгазы-биле элээн ажылдарны чорудуп турар. Ынчалзадаа республикада хереженнер механизаторлар «м-даа эвээш. Бо талазы-биле чогуур хемчеглерни алыры чугула. Ылаңгыя тараалаң районнар Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем болгаш өске-даа районларның колхозтарынга, совхозтарынга хереженнер механизаторлар бригадаларын, звеноларын чугуузары негеттинип турар.

Бистиң республикада аныяк өскенни өөредип, кижизидериниге бүгү таарымчалыг байдалдар тургустунгач. Уруглардың дыштанылгазы, күш-ажылы республиканың хереженнер чөвүлелиниң кол кичээнгейинде турар. Суурларда хереженнер чөвүлелдери даваныларының, аргыларының, ашы-чем кылырының болгумерин организастап, эки эгелээшкинни кылып турар. Ону бүгү талазы-биле деткиир керек.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң кол угланыышкыннары» деп СЭКП-ниң XXV съездиниге партия Төп Комитединиң төлевилелинде ажылдап турар хереженнерниң күш-ажылын болгаш эмылырал байдалларын экижидер талазы-биле хемчеглерни боттандырарын уламчылаары көрүнген болгай. Чаш уруглуг болгаш ажылдап турар хереженнер дугайында, школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң четкилерни калбартырынче, уруглар албан черлериниң ажылын экижидерниче онгу беш чылда улуг кичээнгей салдынар апаар. Ол ышкаш амыдырал хандырылгазын, нинтинин чемнелилгезин хөгжүдүп, кулинария кылыгларын бүдүрерин база чонга салдарын көвүдедип турган, бажың ажылыңа үнер үе-шакты кызырарының байдалдарын тургузар. Ол дээрге партия биле чазактың хереженнериниң чаагай чоруу дээш сагыш салышкынының база бир чаа тодаргай өлергелээшкини-дир.

* * *

Делегейниң хереженнер чылын демдеглеп эрттирип турары делегейге хереженнериниң ажыл-чорудулгазын идепкейжилер, империализмге удур демиселдің чарылбас кезээ хереженнер шимчээшкини быжыглаарына болгаш калбартырына идиг чугула чүүл деп көрүп турар. Совет хереженнери бүгү делегей хереженнериниң демократтыг шимчээшкининиң мурнуку одуруунда чорун турар.

Олар хереженнер организациялары-биле бурунгаар дейшилге, тайбың база улустар аразында ыяырал дээш шимчээшкиниң харылзааларын моон-даа ыцай быжыктырар дээш улуг ажылды чорударлар. Бүгү чурттарның хереженнери демниг ажыл-чорудулгазы-биле Делегейниң хереженнер чылында деп эрге, хогжүдүп, тайбың дээш лозунгларын буянныг сорулгаларын чедип алыр, олаарның күзелдери боттаныр дээрзинге чигзиниг турбас.

Б. ДОЛЧАҢМАА,
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы, республиканың хереженнер чөвүлелиниң даргазы.

БРИГАДАВЫС ЧЕДИИШКИННЕРИ

Өөр районнуң «Торгалыг» совхозунда Чоза хойжу бригадазы тоску беш чылдың доозукчу чылында районнуң хойжу бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарыжының тиилекчизи болган. Бригада нинтизи-биле 100 хойга онааштыр 90 хураганны камгалап алган болгаш дүк планы база чедишкиниг күүсеткен. Ынчангаш бригада СЭКП Өөр райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Эрткен чайын бригаданың хойжулары ийи-үш катап көжүп турган, нинтиниң малының семиртилгезин эки организастаан. Кыргыладаны база шалыпкын эрттиргеи бис.

Бистиң мурнакчы хойжуларывыс Анай-оол Доңгак, Балдан Киров, Кыспай Кызыл-оол, Кунгаа Болат-оол олар 100 хойдан-на 90-дан 102 чедир хураганнарны ап, тоску беш чылдың планныг онаалдаларын бүрүнү-биле күүсеткеш, ам онгу беш чылдың үлүүнде ажылдап турар.

Малга четчир чем курлавырларын тургузуп алыр дээш бистиң хойжуларывыс дыка күженишкинниг ажылдаан. Сарыг-Алаак, Кара-Дуруг, Кош-Терек деп черлерге сиген шөлдерин суггарып турган, багай эвес дүжүттү алган бис. Ол ышкаш Чоза хемнин үр чылдар дүргузунда ажыглалга кирбейн чыткан бугазын казып үндүргеш, Чоза ховузун кажаалаан суггарылганы ийи-үш удаа чорутукан бис. Аная тарып алганывыс көк-суланың дүжүдү гектар бүрүзүнден 30 центнер болган. Кажаалап алганывыс шөлдүң нинти хемчээли 38 гектар чүве.

Бригадавыстың 23 коданында 11720 баш хой бар. Оон аңгыда бир колан чылгы бала бар. Амгы үеде кыштаг бүрүзүнде сиген, концентраттар, дус четчир шаа-биле чедиртиннеп.

Нинтиниң малына чем белеткээр ажылга хойжулар М. Байыр-оол, Д. Бады-Суур, Д. Анай-оол, К. Санчат-оол, К. Балдан эң идепкейлиг киришкеп. Он тонна мал чеми белеткээр турган, оларның кижи бүрүзү 12-ден 20 тонна чедир курлавырлап алган. Бригаданың кежигүннери бо чылын дөрт-чаа кажааларны немей туткан болгаш шээр мал кыштаар алды кажааны септээн.

ССРЭ-ниң улус ажылагыйын хогжүдүрүнүң кол угланыышкыннарын бүрүнү-биле деткивишаан, онгу беш чылда оон-даа артык чедишкиниг ажылдаарын бистиң бригадавыстың малчыннары планнап турар.

Т. ТАДАР-ООЛ,
Чоза хойжу бригаданың бригадири.

Малчыннар өөренип тур

«Ак-Туруг» совхозтуң Ак-Туруг болган Кызыл-Даг салбырларында малчыннарның зооветеринарлыг өөредилгези ам үш чыл улаштыр чорун келгей. Баштайгы ийи чылда өөредилге улуг шуудавайн, чыл орту кирип чораан-ла, кандыг-бир чылдагаан ужурундан ара соксар каар турган. Эрткен чылдан эгелеп малчыннарның зооветеринарлыг өөредилгези кайы-даа салбырларда тускай программа ёзугаар доктаамал чорун эгелээн.

Малчыннар ай санында бир катап чыглып алгаш, ийи шак дургузунда өөренир. Баштайгы бир шакта кичээлди зоотехник эрттирип, малды ажаап өстүрериниң мурнакчы аргаларыбыле хойжуларны таныштырар. Дараазында кичээлде мал эмчиан малдың халдавырлыг аарыглары-биле демисежириниң бөдүүн аргаларының дугайын чугаалап берип турар.

Зооветеринарлыг өөредилгениң кол сорулгазы болза мурнакчы малчыннарның аргадуржулгазын нептередип, ону херек кырык ажыглаары болур. Малчыннар-биле кичээлдерни доктаамал эрттирип эгелээниниң соонда, оларның бот-харыысылгазы дыка бедээн, мурнакчы малчыннарның саны-даа көвүдээн.

К. КОМБУ.

Бүдүрүлге башкарарының автоматтыг системазы

МУРМАНСК ОБЛАСТЬ. «Североникель» комбинатта бүдүрүлге башкарарының автоматтыг системазын тургускаш, ажылдадып турар.

Ону ажыглаанындан чылда экономиктиг ажыы—320 мүң рубль болур.

ЧУРУКТА: (солагай таладан оң талазе) оператор Валентина Зайцева, эзлчег инженери Ольга Хлебороба болгаш бүдүрүлге секторунуң удуртукчузу Василий Белов олар электроннуг саналга машиназының түңнелдерин хынап турлар.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧЫМЫШТЫГ ИШТИҢ КИЖИЛЕРИ

Тоску беш чылдың бурунгаар хере базымнарында бистиң бригадавыстың эвээш бичe-даа бол күш-ажылы үлүү киргеп. Беш чылдың эрткен дөрт чылында чедип алган чедишкиннерин түнеп, четпестерни шүүмчүлекчи ёзу-биле ханы илередип, ол четпестерни чайладырының моон соңгаар болдурбазының аргаларын чугаалашкан, доозукчу 1975 чылда хойжу бригада, түс-түс малчыннар бөдүткен хүлээлтелерни алган. Бригада арга, курлавырларын санап көргеш, төрүүр 100 баш хойга онаштыр 90 хураганны, бир хойдан-на 2500 грамм дүктү алырын хүлээнгеп.

Совхозта хойжу дөрт бригада бар. Олар арадында чарыштыг. Мээн бригадам А. Лаңмык үзүрткен бригада-биле социалистиг көрешин чарган.

Күш-ажылчы совет кижилерин коммунистиг тургузуушкунче улам сорук киргеп документ—СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин. Партияның ол өөрүр улуг Директиваларын, күүседиринде кижи бүрүзү идепкейлиг киржип келген. Бригаданың болгаш хойжуларның мурнунда салдынган кол сорулга болза, шээр малдың баш санын өстүрериг арбыдатпаан, оон ыктыр, дужкур, тиилгүр чорууп бедидери. База бир кол үүне—хойнуң үксазын экижидип, сайымрадыры болур. Төрүүр коданнарга тарып бооалыганы 1974 чылда шынарлыг чорутканын бо чылгы хураганнаашкын бадыткан. Төрүүр коданнарның олдаашкыны январь-март айларда чедишкиниг чорутунган.

Хураган доруктурун малдырынга малчын бүрүзү хынамчалыг белеткенген. Чаш мал кажааларын дезинфекциялаан, чыдыг, чырык кылдыр дерээн, өскүдүлгеан. Мурнакчы дешилгелиг метод — сакманыг арганы хураган доруктурарынга казбаа-биле ажылдап турар бис. Комсомолчулар болгаш идепкейлиг аныяктар сакмалчылар, олар боттарынга бот харыысалганы ылаптыы-биле медереп билип, чаш мал тежээринге улуг сонуургалдыг ажылдаан.

Тывага хой ажылын улам ындай хөгжүдериниң хемчеглери айытказ. СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирин күүседир, ону амыдыралга удуртулга болдурган, бригаданың хойжулары мал ажылын хөгжүдериниге улуг хүүзүн хиреп дээш бо чылын шудургу ажылдаан. Күш-ажылчы эрес-сорукку демисел 1975 чылдың көргүзүүлерин экижиткен. Бригаданың ишчилери сөглээн созуңге ээ болуп шыдаан. Бригада төрүүр 100 хойдан-на 107 хураганны, бир хойга онаштыр 2400 ажыг грамм дүк алган. Ынчангаш чарыштыг бригадавысты ашкан бис.

Мал ажылының бурунгаар хогжүлдезинче чугула негелделериниң эң-не чугулазы — кыштаглаашкынга белеткел. Бригада аная багай эвес белеткеген: 90 ажыг тонна сигенни, 56 тонна будук-бүрүлү, 70 тонна хураг өлекти белеткеп, кышкы турлаг бүрүзүнде мал чемнери ыдыктырган. Хой болгаш хураган кажаалары, чуртталга бажыңнары септеттиген, чылыгладыныгы. Өгге чурттаар хойжулар саны чылдың-на кызырып орар. Малның өг-буле бүрүзү 7—16 тонна сигенни кеңин белеткээн.

Бригадада социалистиг чарыштың мурнакчылары эвээш эвес. Төрүүр 100 баш болгаш бир хойга онаштыр Омчаа Оюржак 107 хураган, 2300 грамм дүк, Байырты Сарыглар 80 хураган, 2600 грамм дүк, эдилик хойжу Көмбүй-оол Сат (дүгүш хойдан) 80 хураган, 2300 грамм дүк алган. Олар чайгаар үнгеп сигенни түс-түзүнде кеткеш, кыштагларында чедирип алган. Мен беш чылдың доозукчу чылында 100 хойдан-на 115 хураганны, бир хойга онаштыр 2500 грамм дүктү албышаан, кыштаглаашкынга үлегелиг белеткенип, 10 тонналдан эвээш эвес сигеп белеткээнин хүлээнгеш, Сарыглар Хапылактың чарышка кыйгырташ, бодун мактанып эвес, Сарыглар Шожаловичиниң чамдык көргүзүүлер-биле аштым. Белеткээн сигенним 16 тонна. Сакманшик Евдокия Сат 267 хураганны менди доруктурган, дужаган.

Мурнакчыларга бригаданың кежигүннери чорааарланмышаан, күш-ажылчы челиишкиниң быжыглаарын, олар-биле деңнежирин илергейлеп турар. Бистиң бригадада эң-не куду көргүзүүлүг малчын Күжүгет Сарыг-оол болган, ол 100 хойдан-на 70 хураган алган. Оон хою ийи удаа хураганнаан аныяк хой. Бир хойдан-на 2200 грамм дүктү кыргып алган.

Партияның XXV съездизинге уткуштур социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП-ТЖ-ниң доктаалын таныжып турувуста, эш-Күжүгет мынча дээн:

— Төрүүр 100 хойдан-на 90 хураган алыр дээн сөзүм күүсеттедим. Дуржулалыг малчыннарның арга-сүмезин ап, эки чүүлдерни шиитпеп турган, мурнакчыларның одуруунга чедер дээш кызымак ажылдарын хүлээдим.

Ол сөзүм эвлээр дээш ажыжок кылып ажылдап турар. А. Дакар-оол Ондар күжү кошкак (бриктаан) коданны малдааш, оон дейгилдеп экижиткеш, күрүнеге дужаган. Ол төрүүр аныяк коданны хүлээп алган, оларның деңгел-күжү эвээш.

Кышкы турлагларывыска немей Таңдың Чарык деп черде чаа кыштагны соахоз дирекциязы Чадаананың 463 дугаарлыг өскүүн чоруур мехколонназының бригадазының дузазы-биле туттуруп берди. Ында С. Комбүй-оол бодунуң коданын кыштаалып турар. Бо чылын бистиң бригаданың чамдык коданнарының кыштагларында электри шугумун киирип, Ильичиниң лампочкаларын кыысканына малчыннар өөрүшкүүн илергейлээн.

Ажылда бар чедишкиннерни улам быжыглавышаан, онгу беш чылда күш-ажылчы базымнарның сан-чурагайларын көвүдедир дээш ажылдап турар бис. Ынчалза-даа хойжу бригадада четпестер чок эвес. Чижээ, хойну чүүп, уксаа ийи-биле үзер ажылды мал ажылының специалистери четпес чорудуп турар. Бригаданың коданнарында бирги-бешки класстың мериностары бар. Олар түс чернии-биле ходушкак.

Чамдык малчыннарның бажыңнарының шынары амгы үениң негелдезинге дүүшпес: чавыс, соңгалары чаңгыс кажыт, шалазы, эжин, соңгалары будуттунмаан. Хураган кажааларының шынары куду. Дузалакчы хойжулар колдуунда өгде кыштап турар. Өгленин база экижилери негеттинип турар.

Райпонуң автолавказының чолаачы-садыгжызы Виктор Константинович Ростовцев каш чыл улаштыр бистериниң күзенчиг аалчывыс боон келгей. Үлегүүр болгаш ашы-чем баранныларынга бистиң хереглевисти доктаамал хандырын турар. Ынчалза-даа малчыннарга эң чугула хереглеттинип турар ховар бараанларны райпо баштаар чери көвүдедир бербестээн. Совхоз дирекциязы малчыннарны почта-транспорт-биле хандырбайн турарындан солун, сеткүүл, чагаа дыка ооалдап, чамдыкта неделя болгаш кээп турар. Парлалга чедирилгезин экижидер хемчегни дарый алыры күзенчиг.

Хойжулар 1975—1976 чылдың мал кыштаглаашкынын хүр чорудар. СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг уткуур, нинтиниң малының баш санын көвүдеткеш, оон продуктулуг чорууп бедидиг турган, алган үлүүлелерни күүседир дээш ажылдап турарлар.

С. ЧУДУЙМАА,
СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң хойжу бригадазының бригадири.

ТҮҢНЕЛДЕН ҮНДҮРЕР

Улуг-Хем район Советиниң күүсекчи комитединиң кежигүннериниң, оон килдистер эргелекчилериниң ажылчы чоннар хуралдарының мурнунга отчёттуг болуру чаңчыл апаргаан. Ылдыг хуралдар районнуң көдээ суурларының айыыбиле план ёзугаар ам база эгелей бергеи.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чодураа салбырының болгаш «Наймырай» совхозтуң төвүнге ажылчы чоннарның хуралдары болуп эткилээн. Аная райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң, улус өөредилге килдизиниң, райпонуң, районнуң эмнедгезиниң, харылзааның, кинофикацияның, Шагаан-Арыгның автоажыл-агый бүдүрүлгезиниң харыысалгалыг ажылдакчылары отчёттарын бергилээн. Чаа-Хөл суурнуң ажылчы чоннар хуралынга райкүүскомнуң даргазы Д. С. Куулар, райкүүскомнуң секретары Н. М. Мареева олар киришкеп. Ол хуралдарга килдистиң удуртукчулары ылып чорутканы ажылын шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларже кичээнгей салып, тодаргай отчёттуг кылганнар.

Ажылчы чоннуң хуралының киржикчилери хөй санныг айтырыгларшы, немелде дилеглерни удуртукчуларның мурнунга тургускан. Ылаңгыя автоажыл-агый бүдүрүлгезинге, харылзааның, райпонуң баштаар черлериниге дилет, чагыглар хөй болгулаан. Чижээ, хоорай болгаш көдээ суурлар аразынга автобус шимчээшкинин үзүктелдирбейн, айыткан шагында чорудуп, график-чурумну сагып, чамдык көдээ суурларбиле автобусту харылзаштырарын, радио биле телефон ажылын экижидерин, станцияның күжүн улгаттырын, немелде телефонларны эргежок чугула черлерге тургузарын, ажылчы чоннарны аш-чемниң продуктулары-биле хандырын, ылаңгыя хлеб, өске-даа кылыглар база далган дээн ышкаш үүлдер-биле үзүктелдирбезин болгаш өске-даа чугула айтырыгларгa негелде, дилеглер кылдынган.

«Наймырай» совхозтуң Кара-Тал, Үрбүн суурларынга автобус барбайн турар, Чодураа суурга автобус ийи-бир хүн чорбайн баар таварылгалар тургулаан. Кышкы үеде культураның болгаш уруглар албан черлериниң оттулар үүлүн өөртүрүнге автомашина чедишпейн турар. Чодураының көдээ клубунга келип чылын капитал септелге кылыры негеттинип келген. Суурлар аразының фруктарын кылыры, аная техника күжү ажыглаттыгары чугула апаргаан.

Район Советиниң күүсекчи комитединиң килдистер эргелекчилери ажылчы чоннарның негелде, хомудалдарынга дыңнангыр, кичээнгейлиг болуп, чоннуң көдүрүп турары айтырыгларны болур-чогууру-биле шиитпирлээри күзенчиг. Ынчангаш чоннуң санал-ооналдарындан албан организация черлериниң удуртукчулары чогуур түнелден үндүрер ужурлуг.

Д. АРАКЧАА.

САЯН-ШУШЕНСК ГЭС ТУДУУНДА

СЕРГЕЙ КОЛЕНКОВ—кол тулуг эргелиниде мурнакчы бригадирлериниң бирээзи. Оон удурткан коллективи планныг онаалдаларын үргулчу ажыр күүседип, СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш кызымак ажылдап турар.

Комсомолчу кыс **ОЛЯ КОЛОСОВА**—мында мурнакчы бетонщиктериниң бирээзи. Делегейде эң күчүлүг бо ГЭС-тиң тудуунга киржир дээш Оля комсомолчу путёвка-биле Белоруссиядан келген.

Ол ажыл-ишке эрес-кежээзи, хөй-нинти ажылынга идепкейлиг киржилгези-биле кады ажылдап турар өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган.

Владимир Храмковтуң удуртканы дуңзаалакчылар бригадазы ГЭС-тиң плотина тудуунда ажылдап, ийги эзлчег оцгарының (котлованының) насостарын, суг дамчыдылгазын эптеп тургузарында киржип турар.

ИННОКЕНТИЙ ПЕТУХОВ—ол бригаданың мурнакчы дуңзаалакчызы.

П. ДЕМЕНТЬЕВТИҢ фотолары.

ТАРЭ-ниң 50 чылынга

АЛДАРЛЫГ ОРУКТУ ЭРТКЕН

1925 чылдың октябрь 14-тен 20-ге чедир болган ТАРН-ның IV съездизинге Тывага аныяктар эвилелин тургузарының дугайында доктаалды хүлээп алган. Ол дугайында чугаа бүгү сумуларга болгаш арбаннарга тарай берген, аныяктар ону изии-биле деткип турганнар. 1925 чылдың декабрь 20-де арат аныяктарның 96 төлөөлери боттарының бирги съездиинге Кызылга чыглып келгеннер. Аңаа Тыванның Аныяктарының революстуг эвилелин тургузуп, Уставты болгаш Программаны хүлээп алган. Ол документилерде Аныяктарның революстуг эвилели мурнакчы аныяктарның массалыг тускайлаң организациязы болгаш намның дайынчы дузалакчызы болур дээрзин онзалап демдеглээн. Съезд areвэнин 13 кижи составтыг Төп комитедин тургузуп, оон даргазынга Иргит Шагдыржапты соңгаан.

Areвэчилер Тывага улусчу-демократтыг тургузугну быжыглаарынга, экономиканы болгаш культура революциязын хогжүдеринге аныяктарның идепкейлиг киржилгезин хандырган. Аныяктарның революстуг эвилелинің ажыл-херээнге/идепкейлиг киржип, ону быжыглаарынга төлептиг үлүүн киирип чорааннар хөй. Оларга хоочун кижилер Татьана Сат, Анчима Тока, Александр Чымба, Оюн Шагдыр-Сүрүң болгаш өскелер-даа хамааржыр. Areвэнин төөгүзүнде бир өскү болуушкун оон IV съездизи болган. Аңаа революцияның эрге-ажыктарын барын үзелдиглериң кыжаныг, холгаарлаашкынындан камгалаар талазы-биле шын турушту алган. Оон сөөлүнде Тываның Араттың революстуг намының VIII съездизинге барын үзелдиг идегеттерин сойгалап илередип, феодалдарның өнчү-хөрөңгизин хавырар дугайында шиитпирин хүлээп алган. Аңгы демиселиниң чидиг үелеринде-даа areвэ феодализмниң артышкыннары-биле демиселге нам организациязының удуртулгазы-биле политика болгаш организас талазы-биле быжыгып, сан талазы-биле өскен.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында areвэчилер фронтуга дуза чедиреринге идепкейлиг киржип, боттарының эштерин ыдыктыг дайынче үдээннер. Тыва эки турачыларның 60 хуузу areвэ кежигүннери болган. 1944 чылда тыва улустуң шагдан бээр бодап чораан күзели боттанып, Совет Эвилелиниң хөй национаддыг өг-бүлезиниң составынга хүлээп алдынган. Ол үеде 1944 чылдың декабрьда areвэ кежигүннерин ВЛКСМ-ге хүлээп алыр дугайында ВЛКСМ ТК-ның бюрозу шиитпир хүлээп алган. Оон соонда Кызылга чыылдырган пленумга ВЛКСМ-ниң район болгаш эге организацияларын тургузар талазы-биле чорудар хемчегларниң планын хүлээп алган. Ол чорук аныяктарның күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрүүшкүнүн хайыктырган.

Комсомолчулар көдээ ажыл-агыйның социалистиг чаартылгаларынга, үлетпүрүү хогжүдеринге, ажылчы чоннарның амыдырал хандырылгазын өскөрдиринге болгаш культуразын бедидиринге идепкейлиг киржип келгеннер.

Амгы үеде Тываның комсомол организациязы аныяктарны коммунистиг ёзуга кижизидер талазы-биле партияның область организациязының шынчы болгаш дайынчы дузалакчызы болуп турар. Ам оон хүрээлеңинде 28 мың ажыг оолдар, кыстар хаара туттунган, организас талазы-биле улам быжыккан, оон шынар составы экижээн, сан талазы-биле өскен. Тывага баштайгы Аныяктар организациязы тургустунгандан бээр 50 чыл ою тоску беш чылдың доозукчу чылында эртип турар.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле комсомол организациялары ажылагый чорудулгазынга киржилгезин улам идепкейжитпишаан, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле хөй талалыг ажылды улам күштелдирип, оларның мурнунга партияның салган сорулгазын төлептиг күүседип турар. ТАРЭ-ниң 50 чыл ою демдеглеп тура, Тываның аныяктарының ажыл-херектериндe, амыдыралга чорудун келген үүлдериндe В. И. Ленинниң өөредип, оон күзелдери боттанып турарынга чоргаарланыр бис.

Хоочуннар чугаалап тур

Республиканың чурт шинчилел музейиниң хуралдаар залынга суралгыг хоочун кижилер-биле аныяк салгалдың төлөөлекчилери бо-ла ужуражып турар. Аныяктарга турускаатканы делгелгени—аревэниң тургустунганынга болгаш бижик билбес чорукту уткаанынга бараалгаткан стендилерни көргеш, бистің чоргаарланыр кижилеривистің айын документилерден номчугулап, фото-чуруктордан көрүп болур.

Чоокта музейге чалаан валчыларывыс моорлап келди. Оларның чамдыктарын номчукчуларга таныштыраал.

Танов Седип-оол Докпак-оолович, 74 харлыг. Музейниң залынга чыглып келген школачыларга болгаш сургуулдарга Кызыл хоорайның хоочун коммунистериниң мурнуудан ол изиг байыр чедирген. Ол чугаазының төнчүзүнде мынча дээн:

— 1925 чылда Кызылга чедип келген мен. Ажылдаар-азы өөренир дээш келгеним ол. Чадаанадан аттыг чораан, чеди хонуп келдим. Чоон кара кежеелиг мен. Аныяктар үүрүп тургускан турган. Оны Шагдыр-Сүрүң даргалап, турган. Аревэге киреп кижи кежеелиг турып болбас, ынчангаш бир дугаарында-ла кежегемни кестирип каптым. Кожуннардан келгилээн аныяктарны орус бижикке өөредир школа ажыттынган. Ол школа ам культура яамызының турар бажыны ол ийин. Столл, сандайдаа чок. 1925 чылда беш кижи Москваже өөренип чорупкан бис. Аныяктарның революстуг эвилели мени эртемниң орувче удеп кирген чүве.

Баир Алексей Ширинмеевич, 71 харлыг. 1926—1930 чылдарда Чөөн кожуунга аныяктарның революстуг эвилелин даргалап түрдүм. Хурал-ла болур. Ол үеде кыс үүрүлар аныяктар хуралынган дезер турган. Чамдык бай шыдалыг кижилер үүрүларын areвэге киреринден кортканы, кыргаан ашактарга кадай кылыр бериин түрүп берген. Мен аныяктар үүрүнүн даргазы турган, арай бооруунда чаңгыс кыс үүрүнү баштай areвэ кежигүнүнге киирип алган мен. Ол болза Доңгак Барыкаан чүве, мөөл дыл кыргынга тывалап шүүлүк чогаатканы херээжен ол-ла болгай.

Төлөөге соңгуттуруп алгаш, аныяктарның бир улус хуралынга келгеним чер үтпас мен. Тус-тус кожуннардан аттыг келген кижилерниң хонар чери чок. Шүпту төлөөлер Белдир-Арыынче кире берген бис, ынчан Кызылдың Гастелло аттыг парыгын ыңгаар адаар турган. Аныяктарга аттарывыс өртемилээш, чодураа дөзүнге олаг-ланган, чочаны дөженип, эзерин сыртаныр, күш-хүнезинин будуктарга халаңнадыр аскылап, шайы боттарывыс хаймыдырып ижип турган, хуралдап турган бис.

Мөөң силерге бир кончуг күзээр чүвем—быжыг чурумнуг, эки өөредилгелиг болуп көрүнер, дуңмаларым!

Лама Ооржак Хапыжык-оглу, 66 харлыг. Чадаанага чедип келгеним сакты-дыр мен. Сүрэглыг баштайгы чолаачы Тажының машиназын көрүп каап, дөвиден кортканымдан салып ыдай болуп, дезин-даа түрдүм. Кызылга келгеш, бир хөктүг чүве көрген мен. Бир өрээлге сайгылгаан деп чүве хып турар. Эжим оол дааззынга тазклы тип алгаш, чырып турган сайгылгаанга чыпшыр түдүп, кежээни дургу кыпсып чадаан болгай. Ам дээрге Кызылда-даа, көдээдаа сайгылган бир дөмей хып турар, хоорай биле сүүрүүн ылгалы шоолуг билдиннес-тир.

Кызылга келгеш чолаачылап өөреним алгай мен. Areвэ үүрүүн даргазы-даа турдум. Areвэни чолаачыга хундулуг хүлээлге-чонга төлептиг бараалгаары-ла турган. Силерге күзелим Төрээн чуртунга ыпак болуп, аңаа кезээде төлептиг барайлгаңар, аныяк өөнүктер.

Шалчима Салчак Сазанмаевич, 63 харлыг. 1930—1942 чылдарда areвэниң соңгуулдалыг ажылдарынга ажылдап чораан мен. 1930 чылдар үеэнде бистің Бай-Тайганың Көп-Сөөкке Тываның үүжүкбижиин парлаан «Шын» солун кээп турар апарган. Бижик белгүмнерин организастаан чүве. Мен бир ай хире аңаа өөренгеш, башкылап эгелээн мен. Он километр хире черлерни чадаг кылаштап турган, бижик билбес кижилерге чаа үжүкту таныптар, солунну үжүглептер, адын салыптар кылдыр өөредип түрдүм. Бижик белгүмү башкылаары—мөөң areвэчи даалгам турган.

1935 чыл. Бии-Хемниң Тарлатта чайлаг школазынга башкылап түрдүм. Ынчанмайн кажаар, кыжын өөренир школа кончуг ховар турган. Чайнын чылыын ажылган алгаш, майгынарга чуртган, өөреним турган. Оларның эртем-билигже сүрдүлүү кайгамчык-ла турду ийин. Ол үе биле амгы үени дешпээр аргажок. Ам силерниң өөрениреңерге бүгү-ле таварымчалыг үүлдер тургустунган-дыр. Ынчангаш эртемнің беднинге чедер дээш шудургу өөреницер, дуңмалар...

Areвэнин лениччи комсомолга хүдээп алганы ооң амыдыралынга шылгарангай болуушкун болган. Хоочун салгалдың ажыл-ишчилериниң хөй нуруузу areвэнин, комсомолдун хүрээлеңинге амыдыралдың ёзулуг школазын эрткениңе чоргаарланырлар.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

Делегей бо хүннерде

Чаңгыс эптиң илерели

ГАВАНА. Кубаның Коммунистиг партиязының съездизин ажылын дооскан. Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары эш Фидель Кастро съездиниң делегаттарының болгаш аалчыларының мурнунга түүнел сөс чугаалаан. Куба коммунистериниң чыжыының чедиишкиниг болгаш ат-алдарлыг эртеринге идиг берген даштыкы өөнүктериниң делегацияларынга ол ханы өөрүп четтириишкинни илергейлээн.

Куба революция күрүнеиниң быжыгып тургустунарының чаа үе-чадазынче кирип турар, оон характерлиг демдээ болза, ол революцияның чайгылыш чогу болгаш келир үезинге бүзүрелдии болур деп, Фидель Кастро демдеглээн. Ол бүзүрелдиң үндезини чүл дээрге, Кубада революстуг чорудулганың чайгылыш чогу ол болур.

Съезд чугула шиитпирлерни хүлээп алган, келир чылдарга хамаарыштыр чугула сорулгаларны партияның болгаш чоннуң мурнунга салган деп, ол чугаалаан.

Анголаның улузуи Куба деткип турар деп, Фидель Кастро медеглээн. Африка улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкини-биле эп-сеткилин куба революция кезээде каттыштырып келген болгаш Мурнуу-Африка Республиканың база империалистиг өскедаа күштериниң талазындан агрессияга удур амгоа улустуң демиселинге долу деткимчени моон соңгаар-даа көргүзер деп, ол онзалап демдеглээн.

Каттышкан Штаттар-биле харылзааларны экижидериниң нүүрүнде бодунуң революстуг принциптериниң Куба дедир баспас деп, Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары демдеглээн.

Делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш интернационализмниң аажок улуг ужур-дузалыын Фидель Кастро демдеглээн.

— Ам бистер шуптувус угтуидурбас хүннерде чурттап турар-дыр бис. Бистің съездивис, съездиниң илергейлеттинген акы-дуңма езузунуң болгаш чаңгыс эптиң байдалы кажан-даа уттунлурбас. Революция кажан-даа мындыг улуг күштүг турбаан, а партия биле чон —кажан-даа мындыг чаңгыс эптиг турбаан, бистің революсчу медереливис кажан-даа мындыг бедик турбаан деп, Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары түүнелинде медеглээн.

* * *

ГАВАНА. Кубаның Коммунистиг партиязының бирги съездизинің шиитпирлерин деткээн массалыг митинг Гаванада революция шөлүнге болган. Кубаның партиязының болгаш чазааның удуртукчулары, съездиниң делегаттары болгаш аалчылары ацаа киришкен. СЭКП-ниң делегациязы СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов баштадыр база ол митингиге чораан.

Кубаның Коммунистиг партиязын, эш Фидель Кастро баштаан ооң Төп Комитедин долгандыр Кубаның ажылчыларының, тараачыларының, интеллигенциязының сырый каттышканының дугайын, митингиге саналберген ораторлар чугаалап турган.

Чыылганнарның "мурнунга Фидель Кастро чүве чугаалаан, " съездиниң шиитпирлерин боттарының канчаар көрүп турарын илергейлээринче куба улусту кыйгырган.

Митингиниң киржикчилери партияның ол чыжыының доктаалдарын чаңгыс эптиг сорук кириишкин-биле деткээн.

— Бистің съездивис улуг ажылды кылган, чугула революцияларны хүлээп алган, бистің чедиишкиннеривисти көргүскен болгаш четпестеривисти илереткен — деп, Фидель Кастро чугаалаан.— Съездге чедир эрткен оруувус белен эвес болган, ынчалза-даа ол орук бисти амгы тиилелгелерге чедирип келген. Эртер апаар оруувус база чиик эвес, ынчалза-даа бистің идеалдарывыстың тиилелгезин чедип алыр бис.

Бисти сорук кирип турар идеалдар эп-не буянныг, кижизиг, эп-не чоптүг идеалдар болганы-биле күштүг болгаш чаңгыс эптиг бис — деп, оратор онзалап демдеглээн. Ол дээрге, делегейниң бүгү деңшилгелиг күштериниң, бүгүде ёаулуг революсчуларының идеалдары-дыр.

Маадырлыг Совет Эвилелиниң акы-дуңма улузунга ханы өөрүп четтириишкини илергейлеп турар бис — деп, Фидель Кастро чугаалаан.— Оон партиязы бистің демиселивисти эң эгезинден тура шиитпирлиг деткивишаан, пролетаржы эп-сеткил каттыштырылгазының практиказынга болгаш интернационализмге бисти өөредип келген. ССРЭ турбаан болза, социалистиг дем каттыштырылгазы болгаш бүгү-ле деңшилгелиг күштериниң делегей шимчээшкини турбаан болза, империалистиниң ыймыжкынынга шыдашпас турган ийик бис—деп, Фидель Кастро демдеглээн.

— Совет Эвилели-биле бистің харылзааларывысты үргүлчү быжыглаар болзувуса, социалистиг өске-даа чурттар-биле ады ажылдажылгавысты калбартып хогжүдер болзувусса, социал өске системалыг күрүнелер-биле харылзааларны тайбың кожахелбээ догуناашкынының принциптеринге үндезилээш, таарыштыр тургузар болзувусса, империалистиг күштериң кандыг-даа кыжаныышкыннары бистерге коргунчуг эвес.

Чугаазының түүнелинде Фидель Кастро Кубаның Компартиязының бирги съездизинің төөгүлүг ужур-дузазын онзалап демдеглээш, ол шиитпирлер куба улустың мурнунга чырыткылыг перспективаларны ажыдып турар деп айыткан.

Митинг «Интернационалды ырлаңы»-биле доозулган.

А. КРАСИКОВ.
Г. ПЕТРОВ.
Н. ЧИГИРЬ.

СЭТА-ның корреспондентилери

ТУДУП ХОРУГДААШКЫННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Уругвайның Коммунистиг партиязының ТК-зының күүсхомунуң кежигүннери, мурнунда парламент депутаттары турган Хосе Луис Массераны болгаш Владимир Турчскийни тудуп хоругдаанының фактызын парлалга конференциязынга Уругвайның чепсектиг күштериниң төлөөлекчилери шын деп хүлээп көрген. Ол дугайын Ассошиэйтед пресс агентилелдиң корреспондентизи Монтевидеодан дыңнаткан.

«Дыка хөй санныг партийжи активчилерни» тудуп хоругдаанының дугайын парлалга конференциязынга база-ла дыңнаткан.

Уругвайның Компартиязының чоокта чаа кылган медеглелинде демдеглеп турарыг-биле алырга, Уругвайның эрге-чагыргалары кол согуушкунну кол оппозициялыг күштерге Компартияга болгаш ажылчы чоннарын национал конвентизинге таварыштырып турар. Тутугурганнарның аразында профэвилел организацияларының удуртукчулары, ажылчыннар болгаш албанчаакчылар, дээди өөредилге черлерениң студентилери болгаш башкылары бар болуп турар. Оны өстеп сүрүүшкүнге коммунистер таваржып турар. Тудуп хоругдаанларның хөй кезии олар болуп турар.

Чуртта ужур-дүржок ажылаар чоруктар болза, шыңгыы экономиктиг бергелерни эргечагыргаларның чайладып күш четпейн турарының түүнелиндир деп, Уругвайның Компартиязы айтып турар. Амгы үеде Уругвайның даштыкыга төлөөр өрези 400 миллион доллар, садыг балансызының четпези 150 миллион доллар четкен. Амыдыралдың болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидер дугайында уругвай ажылчы чоннарының чөптүг негелдерилерге эрге-чагыргалар террор-биле хаарылаан турар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хогжүдериниң көл угланыышкынары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилели-биле делегейниң хөй-ниитин, даштыкы парлалга соңуургалдыг таныжын көрүп турар. Яаны-бүрү чурттарның көскү күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларының чугаларындан, солунларын таныдыгларындан алырга, "ук төлевилелди улустың үндезин амыдыралчы эрге-ажыктарынга бүрүп дүжүп турар. Совет Эвилелиниң улам ыңайгы деңшилгезинің делегеренгей программазы кылдыр көрүп турар. Чаа беш чылга төлевилеттинген сорулгаларның эртем талазы-биле үндезилеттингенин болгаш херек кырында "боттуг онзалап демдеглеп турар. Экономиканың өзүлдезиниң болгаш бүдүрүлгенің ажыктыын бедидиринің баазазынга ажылчы чоннарның материалдыг болгаш угаан-бодал хереглелдерин улам-на улуг-биле хандырарын планнап турар деп ол медеглээн.

Премьер-министр чурттуң ниитилел-политиктиг амыдыралынга чепсектиг күштериниң келир үеде киржилгезиниң дугайын чугаалаан айытканы

Хөгжүлденің стратегиязы

Чаз совет беш чыл планының төлевилели будүрүлгениң ажыктыын болгаш шыларын бедидер дугайында сагыш салыышкыны-биле сиңиккен, ол совет улустун амыдыралының деңелин өстүрериниң ынанышты өрүүн айтып турар деп, СЭТА-ның корреспондентиаан-биле беседазынга ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, Чехиянын Социалистиг Республиказының чазаның даргазы Я. Корчук чугаалаан. СЭКП-ниң эчис сорулгазы — совет кижилериниң чаагай амыдыралының дугайында сагыш салыышкыны дээрзин ол партийжи документ база катап хереченлеп турар. Төлевилел ССРЭ-ниң политиказының эчис сорулгазе чүүгүлүг, тайбыңга ынакшылдыг угланыышкынын илергейлеп турар. Чоннуң амыдыралдеңелиниң өзүлдезиниң дугайында сагыш салыышкынын бирги черге тургузуп турар шиңдыг чурт ол чорук чүгле яаны бүгү ниитилел тургузутлуг өрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуناашкынының бай далдарынга болдунуп болур дээрзинге бүзүревес ужур чүү.

Тайбың программазында деникчи партияның мерген угаанныг даштыкы политиказында сиңиккен, акы-дуңма совет улустун чайгылыш чоотура-соруу СЭКП ТК-ның төлевиделинде бүрүнү-биле шаарнаңелгетинген. Бүгү деңшилгелиг делегей ол политиканы деткип, ону амыдыралга боттандырарынга СЭКП ТК-ның Чинтиде секретары эш Л. И. Брежневтиң хуузунда ачы-хавыязын хүлээп көрүп баа болур-чоокуру-биле үнелеп турар.

(СЭТА).

ЧАА УГЛАНЫЫШКЫН

ТАНАНАРИВЕ. (СЭТА-ның корр.). Дөрт миллион хире малагайжылар эрткен воскресеньде республиканың моон соңгаар хогжүүр орактарының дугайында боттарының санал-оналын илередиринде соңгуада черлеринге барганнар.

Мадагаскарның хамаатыларынга бадыладыры-биле конституция төлевилелин, Малагасий Социалистиг Республиканың хартиязын, а ол ышкаш республиканың президентизиниң кандидатуразын киирип турган.

Малагасий күрүнеиниң башты Дидье Ратирака соңгулда будуузунде чүве чугаалаан, хогжүдениң социалистиг орүүн шилип алыры" дээш, ниитилелдің чаа хөй-ниити, экономиктиг болгаш политиктиг тургузуу дээш, кижини кижиниң мөлүүр чоруун узуткаар ниитилел дээш бадылаарыынче улусту кыйгырган.

Иштиик херектер министерствозунуң дыңнатканын өзүгаар алырга, соңгукчулар боттарының политика талазы-биле быжыгының, чурттуң келир үезинге ол соңгулданың чугулаазын билириниң бедик деңнелдиин көргүскеннер. Хүн орту кирип турда-ла, бадылаар эргелиг малагасийлериниң чартыыдан хөй кезии боттарының хамаатты хүлээлгезин күүсеткел. Бадылаашкынның түүнелдерин соонда үндүрер.

ПОРТУГАЛИЯДА БАЙДАЛ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Чурттуң мурнунда турун турар экономика болгаш саң-хөө айтыылдарын, а база ол ышкаш түр чазакты чазарты организастаар дугайында айтырыгны Португалияның политиктиг белүктериндe чугаалажыры үргүлчүлеп турар.

Премьер-министр Пиньейру ди Азеведу шагаа баймралдың болгаш чаа чалды таварыштыр рәдио база телевиденіе дамчыштыр португал улуска чүве чугаалаан, «экономикада херек кырында боттуг байдалды биларинче болгаш эргежок чугула үүлдерин кылырынче» кыйгырган. Эдээн каш хонук мурнунда тур чазактың үүлдүг деп көргеш, экономика болгаш саң-хөө характерлиг хемчегларниң комплексин «тургустунун келген экономиктиг айтырыгларны шиитпирлээрибиле чугула безымнарны» кылырының болдунар аргазын берип турар деп, ол медеглээш.

Премьер-министр чурттуң ниитилел-политиктиг амыдыралынга чепсектиг күштериниң келир үеде киржилгезиниң дугайын чугаалаан айытканы болза «революстуг чорудулга ам-даа ыракта доозулбаан болгаш политиктиг партиларның база оларның талалаңчыдарының аразында харылзааларын практиктиг нормаларын ажылдан кылырына үе негеттинер. Чүүрка дээди арбитр болуур рольду эдээн-хуусада чепсектиг күштерге хевээр артырары ынчангаш эргежок чугула болуп турар». Пиньейру ди Азеведунуң сөзүбиле алырга, шериглериниң казармаже эн күрери чепсектиг күштериниң амгы ролюн солуур ужуралыг ол күштериниң политиказ талазы-биле чедиишкининдеп хамааржыр болуп турар.

Министрлер Чөвүделиниң бала бир хуралы декабрь 23-те болуп эткен, "тургузукчу хуралдың депутаттарының ажылдан кылып турары. Португалияның чаа конституциязынга дүүштүр тургускан турар ужуралыг чурттуң хоойлу үндүрер хуралыынче соңгуладларны 4976 чылдың апрельдің 25-ке чедир эрттиреринің дугайында чугула политиктиг шиитпирлер аңаа хуулээп алган.

Лиссабонга даштыкы дипломаттар ассоциациязының кежигүнериниң мурнунга чүве чугаалаан. Португалияның Коммунистиг партиязының Чиңгиде секретары А. Кунъял чурттуң иштиик политиктиг байдалының дыка хөй айтырыгларының талазы-биле ПКП-ниң туружун тодаргай тайылбырлаан.

Амгы үеде Португалияда социал-политиктиг чаартылгаларның чорудулгазы демократтыг революцияның үе-чадазында турун турар деп, ол демдеглээн. Тур чазакка коммунистиг киржилгезиниң үргүлчүлээри ол чазактың хүлээн турар шиитпирлериге оларның саңдар чедиреринің болдунуп болурундан хамааржыр деп, А. Кунъял онзалап айытканы. А. Кунъялдан болалы-биле алырга, чазакты чаарты организастаар дугайында айтырыгның талазы-биле эртип турар консультациялар ажыктыг болуп турар.

АРГЫ ЖЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР

КУРУГ ААЗААШКЫНДАН УШТУНАР

Чөөн-Хемчиктің «Суг-Хөл» совхозу ажыл-агыйының-даа, девискээриниң-даа талазы-биле республиканың элээн улуг ажыл-агыйларга хамааржыр. Совхозтуң чамдык салбырлары төвүнден дыка ыракта. Совхоз төвү Суг-Аксы биле салбырлар аразында чоннуң аргыжылгаанга таарымчалыг байдал тургустунмаан. Ында автобустар чорбастап турар. Ол хамаан чок Суг-Аксыдан район төвү Чадааныже дорт баар маршрут безин чок.

Чадааныдан Алдан-Маадыр, Бора-Тайга суурларже баар автобустар Суг-Аксы суурну таварып эртер. «Алдан-Маадыр» совхоз, Бора-Тайга суур четкен автобустар Суг-Аксынга колдуунда-ла долу келир. Ынчангаш совхоз төвүнден Чадаана чедери берге. Оон район төвү чедер дээн кижилер артып калыр. Шак мындыг байдал чонга кончуг таарымча чок болгаш улуг эвес ажыл-херек кылып алыр дээш-ле хөй үешак чидиреринге чедирип турар. Ынчангаш Чадаана биле Суг-Аксының аразынга тускай автобусту тургузарын, ол-да автобус совхоз төвүнден 3 километр черде Киров салбырга чедип турарын чон хөй удаа дилеп келген. Ынчалза-даа айтырыг ам-даа шиитпирлеттинмээн.

Ам совхозтуң Ишкин салбырын ап көрээлиңер. Ишкин — совхоз төвүнден 30 километр ажыг черде турар. Социалистиг чарышка бирги черни ап турар амыр эвес ажылишчилериг салбыр-ла болгай. Мында аргыжылга айтырыы кайы-даа салбырлардан дора, шуут-ла хоочураан. Ишкин салбырга хамааржыр Кызыл-Тайга, Хөр-Тайга суурлардан Суг-Аксы-даа, район төвү Чадаана-даа чедер транспорт чок. Хөр-Тайганың чону Хемчик хемниң ол чарыында Ийме суурнуң автобузунга олурар дээш хемни хемелеп, чай, кыш чок 5—6 километр черге чадаг кылаштажып турар. А кызыл-тайгажылар баа-ла оон-даа ырак черге чадаг кылаштажып, Хемчикти хеме-биле «чалбарып» кешкеш, Баян-Тала суурнуң автобузуундан «халбактанып» турарлар.

Кыштың соогунда, чайның изиинде кылаштаары берге-ле азы Хемчик хем аажок тереңнеп, сугнуң деңнели көдүрүлгеи турда, ынчаар чоржууру аймылдыг-ла. Чорук чоруп чораан сугга эндеп, озал-ондакка таваржып турар таварылгалар база тургулаан болгай.

Аргыжылганы организастаарын бо салбырның чону совхоз дирекциязындан чеже негеззэн дээр. Куруг аазаашкыннар ам-даа уламчылавышаан.

«Суг-Хөл» совхозта автобустар безин бар. Олар кезээде-ле үрелип халган турарының чылдагааны чүдел? Шынарыг септээш, камныг эдилээр болза, ам-даа чежеге-даа ажылап болур, барык чаа машиналардыр.

Чоннуң чөптүг негелдезин хандырарының үеэ келген. Чөөн-Хемчик районнуң күүсекчи комитединиң, автотранспорт черниң удуртукчуларындан, «Суг-Хөл» совхозтуң дирекциязындан боттуг хемчегларни ап чорудары дарый негеттинип турар.

Б. САТ.

Суг-Аксы суур.

ЧОН МАНАП ТУР

Даглыг, даштыг Өвүр район — кыдыг-кызыгаарда турар, ырак район. Республика төвү-биле аргыжарда өвүрмүлерге эптиг транспорт колдуунда-ла самолет. Районнуң ажыл-агыйы сайзырап, чону өскен. Ол-бо суурлардан Кызылче албан ажыл азы хууда хөрээкиң ужун аргыжып турар чон көвүдээн. Кызылда өөредилге черлеринде өөренип турар, азы өөренип кирер дээн аныяктар-даа үзүлбес. Бистің районче самолет хүнде чаңгыс рейс кылыр. Оон маршруду мындыг: Кызыл—Төргалыг—Хандагайты — Саглы—Хандагайты — Кызыл. Самолёт суурлардан дөрт-дөрт кижи алыр. Кызылче чорук кылыр дээн кижилер билет тыппайн чежеге-даа манаар. Хандагайты аэропорттан билет айтырар болза: «билет чок, «бронь»ап каан» дээр, ол-ла. Оон чижээнге бир таварылганы көргүзейн. Чоокта чаа Хандагайтыдан Кызыл чедер билет айтырдым. «Бронь»—деп, аэропорт ажылдакчызы харыылады. Даартазында база — «бронь». Ынчалдыр бүдүн неделя иштинде «бронь»ап келдим. Мындыг байдал чүгле Хандагайтыда эвес, а Саглыда, Төргалыгда база-ла ындыг.

Ынчангаш аргыжылганы экижидери чугула. Өвүр районунче ийи рейсти тургузар болза эки. Бирээзин—Төргалыг, Саглы суурларже, ийигизин — чүгле район төвү Хандагайтыга тускайлаза эптиг болур деп бодаар мен.

Өвүржүлерниң бо негелдезин өөренип көрүп диледивис. Өвүр ышкаш мындыг ыракузак черлерни өске районнарны онзалап, аргыжылганы экижидеринче кичээнгей салыры — үениң айтырыы апарган.

Х. СЕМИС.

Солчур ортумак школазы.

Сомали херээженнер чурттуң ажыл-амыдыралының яаны-бүрү адырларынга идепкейлиг киржип турар. Херээженнериң деңэргезин чедип алыр дээш, эргиниң шажынчудулгениң артыышкыннарын узуткаар талазы-биле революция соонда чылдарда эвээш эвес ажылдарны Сомалиде кылып чоруткан.

ЧУРУКТА: Могадишода бажың ажылының талазы-биле кадрлар белеткээр күрүне школазының сургуулдары. Ында олар аъш-чемни амданыг чаагай кылдыр белеткен, даараныр, уруг-дарыг кижизидеринге өөренип ап турар.

Ак - Довурактан

медээлер

Үлүүм киирер мен

Удавас чаарын дөрт харлаар мен. Төрүттүнген хүнүмнү чүрттап турар Красноярскиге эвес, а маңаа — Тываның кол тудуунга эрттирер мен.

Бистер — монтажчылар чер кезиир, ажылыыс аайы ындыг. Болганчок-ла байырлалдарны бажыңнарывыстан ырак черлерге эрттирер апаар бис. Чүрттүү чаа тудуглары үргүлү бисти келдире бээр. Чоруур апаар. Красноярск крайдан аңгыда, Новокузнецкиге, Липецкиге болгаш өске-даа хоорайларга чордум.

Ол «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийги эзлээн тутчуп тур мен. «Сибирьстальконструкция» трезинден дуржулгалыг монтажчы Леонид Ермолаевич Мордакин удуртқан бистің бригадавыс Н. П. Коновалованың бригадазы-биле № 12 галереяда монтаж ажылдарын чорудуп турар. Бо галерея нарын, чүрттө хөй эвестерниң бирээзи. Ону тутчуп турарымга чоргаарланыр мен. Мээң эштерим база ындыг сагыш-сеткилдиг. Бис ону үгле тутчур эвес, харын ажылгалга дүрген киирер дээш кызып турар бис.

Янзы-бүрү четпестерге чылдагаанчал болур, ынчалзажок тудугның салым-чолу бистерден, Ак-Довурактан бир демниг ажылдап турар бүгү тудугжулар болгаш монтажчылар коллективтеринден хамаарыр.

Ол кижи бүрүзү билир, ынчангаш долу күүнү берип ажылдап турарын көрү өөрүнүг. Бистің электроканнакчыларывыс Анатолий Самусенко биле Александр Александровту ап көрээлиңер. Неделя иштинде олар галереяның үш көдүрер оргаларын тургузарынга белеткээн. Бо дээрге ёзулуг рекорд-тур! Владимир Луценко, Анатолий Мартынов, бригадир Леонид Ермолаевич Мордакин олар база дайынчы ёзу-биле ажылдап турарлар.

Чаа чылды уткуурунга белеткенип турар бис. Аңаа эң эки белек болза, шалыпчы ёзубиле ажылдаары, Тываның кол тудуун дүрген доозары болур. Бо болза, тудугжулар бистерниң төрээн партиявыстың XXV съездизинге төлептиг белээвис болур.

Н. ШАПОШНИКОВ,
«Сибирьстальконструкция» трестің монтажчызы.

—●—

Көрүкчүлер магадаай

Постолный суурның Культура ордузу. Дыштанып хүн. Көжегге ажыттынган. Төрээн чүрт дугайында ыры байырлалдыы-биле чаңгыланы берген.

Ырлар солужуп-ла турган. Көрүкчүлер хөйүнү ырынга болгаш оон удуртукчузу, Ак-Довуракта музыка школазының башкызы Светлана Михайловна Жданованга диңмиг-тиг адыш часкаан.

Хөйүнү каттышкан ыры. Соң киржикчилери — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цехының, төп бүдүрүлге лабораториязының, «Светлячок» уруглар садының болгаш өске-даа коллективтерниң төлээлекчилери. Оларның язык-ны болгаш профессиязы янзы-бүрү, ынчалзажок оларның шуптузун ыры чоокшулаштырып өөнүктештирген.

Ыраажылар А. Ждановтуң, Н. Усиктиң, Н. Горохованың ырлаанын көрүкчүлер база магадап, таалал дыңнаан. Культура ордузунуң эстрада ансамблиниң күүсеткени орус болгаш даштыкы музыканы, шулүктерни, танцыларны залга олурганнар аскок сонуургаан.

А. ЧЫЧААН-ООЛ

—●—

Улуг сонуургал-биле

Чоокта чаа «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ордузунга делегейниң хөрээженнер чылынга тураскаатқан уран кылыглар делгелгезин чоруткан. Ону хөй ак-довуракчылар көрген.

Дааранылга, аргылда, чурулга делгелгеге делгээн үүлдерниң долу эвес даңзызы бо-дур. Галина Александровна Нагибинаның хээлеп аргаан кевизи чонну онза сонуургаткан.

Делгелгени Ак-Довуракты хөрээженнер чөвүлели организастаан. Аңаа Н. П. Мантыхаева, А. Ф. Монгуш, М. А. Жуков, В. Н. Шагдыр, З. М. Одинцова. «Светлячок» болгаш «Золотой ключик» уруглар садтарының ажылдакчылары идепкейлиг киришкен.

Ак-довуракчылар делгелгениң организакчыларына болгаш киржикчилерге өөрүп четтиргенин илереткен 30 ажыг бижилгелерни түскай дептерде чыып кошкан.

И. КУКАЕВ.

МАЙЫНЫҢ ЧЕЧЭЭ

(Кыска тоожу)

(Уланчызы. Эгези № 299 солунда).

Баазаң демги черинге катап чылбыртып чеде берген. Байдал эрги хевээр. Шай хайыдырым хире боор чорда, шыпап-ла демги чүве ниткиси хеви оранчок балы барган бо салып үүнүп орган. Баазаңны таварып каг чазып, бирле чүве чулчуруп маңнап эткен. Таптыг-ла шилиреди берди кылгаш, азыгта маназат турупкан. Эртип чыдырда Баазаңның бижектиг холу карашла дяген. Фриц, мак-даа дивээн...

* * *

Капитан Кечил-оол, политрук Байыскылаң хелемечини оттуртуп эккелгеш, «дылды» дорааи-на байысаай берген. Ынчан даң карацгызы турган. Капитан ол хире үнелиг медээ эккелген, хайгылчыларны шаңналга киирери-биле демдеглеп алгаш, эгелээн хөрээн эчизинге чедирзин деп улаштыр даалга берген. Эскадронну баштааш, даң чырып, боо хараалы көрери билек шавар халдаашкынны эгелээр. Оон башка дайзын сезик ап, туруужун оскерткеш, кезеннп чыдыптып болур.

— Эскадрон, аттаныңа-ар! —деп, капитанның чиңгежек чидиг үнү чаңгыланып үнген.

Суур кыдыынга кээп, аттарны чажырып каапкаш, Баазаңга орук баштаткан взвод кудумчуның алдыы ужундан, Семис-оол өөрү-биле үстүү таладан халдап кирипкен.

Байдалды көөрге, тулчуушкунну имиртинде хенертен эгелээри эптиг апарган.

Медээ ракета дээр-шаар айдыңналып үне берген. Баазаң взводту баштааш, офицерлер бажының бүзээлеп, пулеметту кудумчу кежилдир тургускаш, боду, ижээн аксы маназат аңчы дег, эжик талазында аңмаар кырынче үне халаап, автомадын кезенгеш чыдыпкан. Эжиктен үне халышканнарны санай адып-ла эгелээн. Артканнары ойта дүжүп, соңгаже бүлүрүлген— пулеметчу тарбыдай берген. Тыныг амытан дашизар үүнүп шыдаваан, граната частыышкынындан бажың чалбыышталы берген.

Дүнүүң карацгызы дивейн, хайгылчыларның ылаптыг кылганы-биле тулчуушкун чыжырткайнып, оттар кудумчуларда чырыткылаңайнып-ла турган. Удуп чыткан дайзын хепкернип-даа четтикпээн, душпуже боолап, баш сугар чер тыпайн маңнажып турда, гвардейжилер ырмазын сый хыдып эгелээн. Ынчанмыже дайзын сан талазы-биле ажып, кымысхаяк өө то идипкен чүве дег, шинцейнилге берген. Удур адып, граналар-даа октатылаан. Гвардейжилерде когарал база чок эвес, Семис-оол чиик балыгладыпкан. Хенертен халдаашкынга таварышкаш, чилчин үзүлген дайзының артынызы хүн дээп орда дүжүп берген. Машиналыг дезинкен дөртен шаа гитлержилерни эскадронуң бир взводу тулаада кежигге дозуп, тудуп алган.

Частыышкыннар үзүктелидаа берзе өрт, дары ыжы холужуп, бургуп-ла турган. Хүн хөөреп келген. Суурнуң арткан чүрттакчылары хостакчыларга ужуражып, өөрүшкү, муңгаралдыг иштп-хөңнүн аштып тургулаан. Чамдыктары арыглардан доңган, түрээн, болүк-болүү-биле кээп тургулаан.

— Мында дүүгү хайгылчылар кайыл?— дизе-ле Зоя бо чүгүрүп келген.

Семис-оолду санитарлар аппарган турган. Баазаң ургуну таный тыртып каап, өөрүнүң аразындан үне баҗып келген. Зоя чүгүрүп-ле келгеш. Баазаң ону куспактапкаа. Чүнден аргаан эрги аржыладың мурнуу талазындан хавак үстүнче тыва ёзу-биле чыттап каан. Кыстың арынче эргелиг көрүп туруп-туруп:

— Карашо-карашо, Зоя — дээш, ургуну чедип алгаш, командирге эккелген.

— Эш капитан силерге илеткээнивис дүүн биске дуралаан кыс бо-дур. Адын Зоя дээр чүве.

— Эр хейин аарай, Зояны! —деп, капитан орус аян-биле чугаалааш, ургунуң эктинге холун салып, дайынчыларын эргий көргеш уламчылаан: — Ёзулуг маадырларның бирээзидир сен, Зоя. Моон соңгаардаа эң харысалгалыг хереги сенээ идеген болур-дур.

— Кандыг-даа даалганы күүседиринге белен мен, эш капитан — деп, Зоя арны шыгыгырап, чараш сыны улам силий берген, командирниң мурнунда шерин ёзу-биле хере тепкен турган.

— Сенээ тылдын эң берге участогун даандырып болурдур дээрим ол-дур ийни— дээш, капитан хүлүмзүрүп чоруй ёзулаа каан.

— Чок-чок, эш капитан. Дайылдажыксан тур мен. Улузувус кээрин четтикпейн маган турдум. Ам келгениңер бодур. Мени кагбайн көрүнер — деп, -уруг алан кыла-ла берген.

— Кырган неңер бар деп дычкаан мен. Ону часкаазыградыр эрге бисте чок...

— Фашистерге хинчектедип өлүрткен ачамны, Германияже сүрдүре берген угбамны дээш өжээн негээр мен. Төрээн чүртүм, чонум дээш өлүр тыным харамнанмас мен.

— Дайын кадыг-дошкун, кижилерни кырган, чаш, эр, хөрээжен деп ылгавас дээрзин билир сен—деп, капитан Кечил-оол ургунун эктинге холун база катап салгаш, арай үзүн-биле чугаалаан.— Фронт дээрге сиген шөлү эвесле болгай. Ындыг-даа болза полк командиринге илеткеп көрейн...

Санитаркалар Сынаа, Байлак, Севил суглар бо келген, Зоя-биле чугаалажы берген турганнар. Ыя кадында:

— Эскадрон, аттаныңа-ар! —деп, командиринің өткүт үнү кыңгырт диген.— Хайгылчы Чооду Баазаң кежиглерже орукту ызевин!

Баазаң Эзир-Хүреңниң кырында арай чындыйтыр олурупкан, взводунуң мурнунда кинскидип орган. Тулаалыг арыгны таптыг-ла кежип орда, дайзының частыр октары эскадронунуң ырак соонда чылгылаан. Полктуң өске эскадронары ийнги кежиглеп база чайлыг эрткеннер. Ынчал чоруй октар чоокшулап, чамдыктары мыя бо чазылгылаан. Суурнуң барзаны шоолуг ырак эвес. Дайзын согур эвес, ам-из хараал апкан. Частыр октар хөме дүжүп эгелээн.

Хенертен күүлүг «Ураа» диңмиреп үнген. Баазаң дап берип чытпыже, чык дээн ссонда, карак оду кызаш-ла дээн. Та чеже уе эрткен чүве, миннип кээрге, тынар аргажок, кырындан бир-ле аар чүве базып алган. Бош холу-биле суйбанырга, Эзир-Хүреңн кырында чыткан. Аңдыныц-даа, бодунуң-даа боор чадавас, чаныда хөн хөөлбек-ле. Шимченипкеш ийнкпе, угааны катап карацгылай берген. Бир оңгарлып чыдарга, Сынаа оон будун шарын сргаи. Ларышкылыынга шыдавайн, караан шийипкеш, шыгаай дарак катап көрүп кээрге, хөрээн бир кижи шараан турган. Ол ылаппла Зоя болган. Оон үгле карааның чажы саалаар, ынчалза-даа холунуң чымчаа, шалывы аажок.

— Эскадрон, бурунгаарлан кирип...—деп бар чыда-ла, Баазаң катап угаанын ышкыныкан.

Угаан кирип кээрге, госпитальда чыткан. Кым-биле-даа домактажып чадашкан. Сөзүн билишпес. Эмчилер, сестралар чугаа эрээрге-даа, үгле карактары кылаңнаар, удур-дедир көрүп олурып-олурып, каттыржып каарлар. Ынчалзадаа Баазаң биддингир сөстерни чыып, имнежип тургаш, аар балыгланганыр, элээн каш кезинишкиннерни шыдажып эрткеннин билип алган.

Буттуң бертинн саначаска, частыр ок бузуидузу оорга сөөгүнче кадалгаш, тавылаидыр шаап, кежиглер аразынче сырлып кире бергей. Эмчи уштуп каапкар-дээш кезипкезин кээрге, бузунду ыяк-ла ос биле үүн аразында чыдып бергеи. Оон ыцай кезинишкиннерниң кылыын иделеп чок деп көрген. Баазаңның тынының быжыы эмчи кяйгаза-даа, аныяк назынныц амыдырал дээш туруштуун билир кижи сестраларга ол дугайын ажык чугаалавайн, харыы бүзүредип турган:

— Ыяап-ла өзүп үнер, ыяалла черни шимээр майнын чечээ ышкаш, күштүүн, чаражын көрүнерем мооц!

Госпитальга тыва эскадрондан чиик балыглангаи бир дайынчы келген. Оон дицизаарга Баазаңны ханы эвээжеп, дириг мөчү апарган чыдырда. Сынаа биле Зоя оңу госпитальга чедирил, Зоя аңаа хаанын бергеш, катап фронтуже чоруткан болган. Бир дең эвес тулчуушкун өйүнде санитарка Зоя Пилипченко маадырлыыбиле өлген. Ону дыңнаан, Баазаң ыыт чок чыдып-чыдыт, чоорган аданче бажын суткан. Балыг дайынчы көрүп чыдарга, Баазаңның чоорганы сирицейнин каап чыткан. Эр кижи каразның чажын чежеда чажырза, осц-биле күжүн көргүскеин ол эвес чүве дээн.

Украин черниң хостакчыларының бирээзи аныяк оолдуң чоорган азыы-биле караан чажырып алгаш чүге ыглап чыдары ол? Шыныыг херек дээш демисел кижилериң сагыш-сеткилин бириктир каныы, өөрүшкү, муңгаралдың аагын дешче чүктээр, хааны болгаш карак чажын денге төгер, ол хире чоок кылдыр төрелдештирипкеин ол-дур.

Баазаңның балыы чаа чадыгып орган, ынчанмыже сулаазары аажок. Оон соонда белин ай хире болганда, бут кырынга калгын эгелээн. Бутта, хөректе гипстер хевээр. Хөректе балыг хаалбастааш турупкан. Шарыгны хүнүүн-не солуур.

Бир хүн улуг эмчи келгеш, сандай ап, Баазаңның оргунуң баарынга олургаш, оон бажын, бир шагда ачазы мшаш, суйбагылааш чугаалаан:

— Баазаң, ты домой поедешь. Воевать не сможешь

Баазаң чугаанын утканы-биле кааш:

— Нэт, нэт—деп бажын чэйгаш, эмчиже чаны азрак көрген—я фронт. Я фронт... Токтур, ты — карашо молевек... Я фронт...

Доктор каттырган:

— Я приказываю (мен дүжаап тур мен)—дээш, арны ширинг кыныып, Баазаңның бажын катап суйбап каан, турып чорупкан.

Өжээн негеп, катап фронт баар дээн күзели чогувайн баргаанын билип каан, Баазаң хилей-ле берген. Оон ачыг чүве база сагышка кирип эгелээн. Мындыг бертик-бежел, дайын орган кижини Биченей кайын хүлээп алыр деп?

Госпитальга чыдырда командылал черинден ийи медэлдың кырынга Ада-чурт дайынын орденинің бирги чергезин тыпсып бир командир келген. Тыва эскадрон хүлээлгезин күүсеткеш, чүрүмге ээп чыпкаанын оон дыңнаан. Удаахала дайынчыны чаа шериг хеп-биле чүм дерээш, орден, медалын калааш, эмчиниң дорт хайгаралынга турар бижик бергеш, Тываазынче үдеп аскарыпкан.

Кок-оол ЧАМЫЯН.

(Уланчылыг).

СПОРТ

КИЕВ. Киев «Динамозунуң» футболистери эрткен сезонда спортка улуг чедиишкиннерлиг болган. Олар ССРЭ-ниң 1975 чылда чемпионадының алдын медальдарын алган, Европа чурттарының кубок здилекчилериниң Кубогу дээш маргылдааларга тиилээн болгаш Европаның суперкубогун база чаалап алганнар.

Украинаның найысылалының Октябрь культура ордузунга чемпионнарны шаңнаарының, ёзулалы болган.

ЧУРУКТА: ёзулал үезинде.

А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

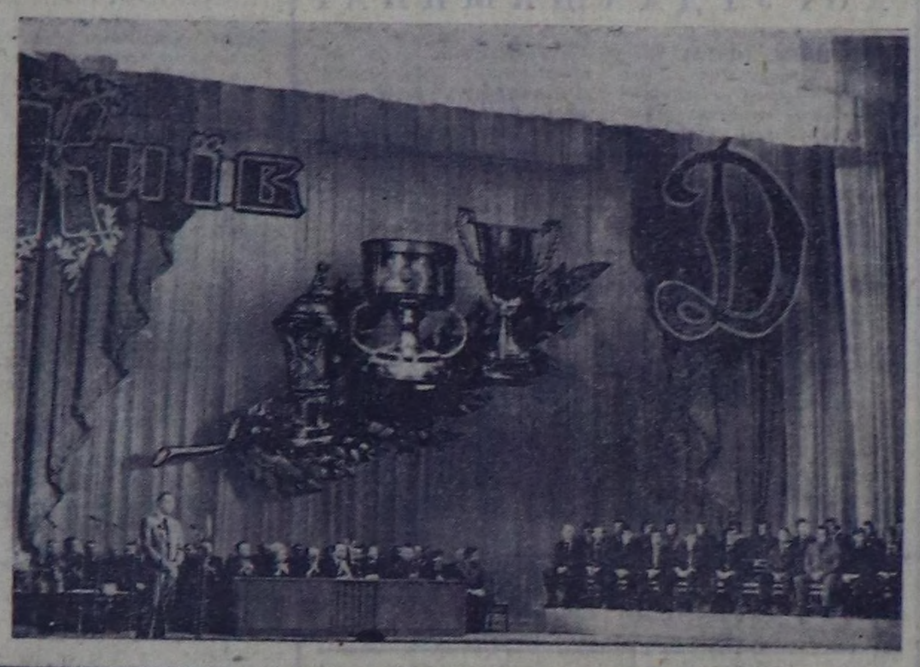

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЙЫТКАН

Республиканың «Урожай» эки тура спорт нинтилелиниң пленуму болуп эрткен. Көдээде спорт ажылының байдалынын дугайында илеткелди нинтилелдің даргазы Б. Кувезин кылган.

«Урожай» эки тура спорт нинтилели тургустуунгандан бээр 25 чыл эткен. Бо аразында көдээде спорттуң материалдыг баазазы элээн экижээн, күш-культуржуларының саны өскен, оларның мергежили чыл келген тудум-на бедип орарын илеткелчи демдеглээн. Тандының Тока аттыг, Өвүрнүң «Торгалыг», Бин-Хемниң «Кызыл тараачын», Чөөн-Хемчиктің «Алдан-Маадыр» совхозтарының удуртукчулары спортту хөгжүдеринге кичээнгейни салып, дериг-херектеларни садып алырынга хөреңгини үргүлүү берип келген. Ынчангаш үстүнде ады кирген ажыл-агыйларда спорт ажылы багай эвес чоруп турар.

Көдээ спортчулар республика болгаш зона маргылдааларынга идепкейлиг киржип, мергежилдин көргүзүп турар. Сөөлгү ийи чылда спорттуң национал хевирлериниг РСФСР-ниң спорт мастери атты 6 кижи чедип алган. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Лопсаңчап аттыг кубок дээш көдээ спортчу оюннар маргылдааларынга хөй спортчулар киржип турар. Бо чеднишкиннерни илеткелчи чугаалаш, күш-культура болгаш спорт ажылында четпестерге доктааган.

Эрзин, Каа-Хем, Барыын-Хемчик районнарда спорт ажылы четпес чоруп турар, олар сөөлгү үеде чаңгыс-даа бирги разрядчы белеткевээн.

ГТО-нуң нормаларын республикада багай дужаап турарын пленумга демдеглээн. Бо талазы-биле спорт организациялары кошкак ажылдаанын илеткелчи болгаш санал берген эштер чугаалаан.

Пленумга кылдыынган чүүлдерни түнеп, чугаалашкаш, 1976 чылда спорттуң материалдыг баазазын экижидер, массалыг болдурарынче угланган хемчеглерни айыткан доктаалды хүлээп алган.

«Урожай» эки тура спорт нинтилелиниң тургустуунганындан бээр 25 чылы-биле холбаштыр дыка хөй активчилерге Хүндүлел бижиктерни, тураскаалдыг белектерни тывыскан.

Т. ХЕРТЕК.

ЧЕДИИШКИННИГ КИРИШКЕН

Хостуг хүрешке Бүгү-эвилелдің элээди болдарының Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, шахтёр Александр Иванович Серовтуң шаңналы дээш маргылдаазы Сибирьнин база бир шахтёр хоорайларының бирээзи Осиникиге болуп эрткен. Ол улуг маргылдаага бистің республиканың «Спартак» эки тура спорт нинтилелиниң уругларның спорт школазының 10 аныяк мөгелери база киришкен.

Анаа Ленинградтан, Фрунзеден, Казахстанның Павлодар облазындан, Карагандадан болгаш оон-даа өске черлерден 270 ажыг мөгелер күүзүн шенежип, хүрешкеннер. Шак ол маргылдаага бистің республикадан барган үш мөге шаңналдыг черлерни алган.

Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училищезинин сургуулу Александр Доржу 45 килограмм дензилиг мөгелернин аразынга аваангыр, чараш, кашпагай хүрежип тургаш, ийиги черни ээлээн. Кызылдың № 2 ортумак школазының өреникчизи Хемероол Ондар бодунуң дензизинге үшкү черни алган. Ол-ла школаның онгу класының өреникчизи Олег Донгак 65 килограмм дензилиг мөгелернин аразынга болган солун хүрешке бодунун онагларын чиик октап, бирги, ийиги чер дээш хүрешке чедир кымгадаа октатпаан. Чемпион ат дээш хүрешке Олег Кемерово чүрттүг, хостуг хүрешке элээди оолдарның Актюбинск хоорайга болган Бүгү-эвилел маргылдаазының чемпиону Константин Роговил-биле ужурашкан. Ол ийи мөгениң аразынга болган спортчу демиселдің түннелинде К. Роговил сан талазы-биле ойнап алгаш, чемпионнаан. Олег Донгак ийиги черни алган.

Осиники хоорайга болуп эткен шак ол улуг маргылдаага бистің аныяк мөгелеривис багай эвес хүрежип, арга-дуржулгазын бедидип, хөй солун болгаш ажыктыг чүүлдерни билип алган келген.

В. БИЧЕ-ООЛ,
мөгелерниң удуртукчузу.

Журналистер эвилелиниң фотоделгелгези

Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң Делегейниң хөрээженнер чылынга тураскаатқан фотоделгелгези Кызылдың «Найырал» кинотеатрында ажыттынган. Бистің кайгамчыктыг ажыл-ишчи хөрээженнеривисти ол делгелгениң фоточуруктарында көргүзүп турар. Оларның аразында бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларның, колхозтарның болгаш совхозтарның, ачы-дуза чедиреринің мурнакчылары, башкылар, эмчилер база өскелер-даа бар.

Фотокорреспондентилер Владимир Кудрявцев биле Юрий Косарьков (Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң фотосекциязының удуртукчузу), чурук тырттырыкчылары Дмитрий Уюсов, Анатолий Неволин болгаш өскелер-даа делгелгени тургузарынга идепкейлиг киришкен.

(Бистің корр.).

РАЙОН ЧЕМПИОНАДЫ

Шыдыраага Чөөн-Хемчик районнуң башкыларының бирги чери дээш маргылдаазы Чадаана хоорайга болуп эткен. Аңаа 10 шыдыраачылар киришкен. Хоочун шыдыраачылар Балган Ламаш-оол, Шыдыраа Куулар, Дадар-оол Монгуш олардан аңгыда өзүп орар аныяк шыдыраачылар база киришкен.

Ийи хүн үргүлчүлээн спортчу демиселдің түннелинде Ийме ортумак школазының башкызы Хамааты-оол Монгуш алза чогуур 9 сандан 6,5 санны ап, бирги черни бүзүрелдии-биле чаалап алган. Х. Монгуш теория болгаш практика талазы-биле аки белеткелдиин бадыткаан. Ийиги черни Чадаананың төлээзи Ш. Монгуш, үшкү черни Ийме школазының башкызы Алдын-оол Ондар олар эзлээннер.

М. ШААЛАЙ.

НАЙЫРАЛДЫҢ ХЕРЕЧИЗИ

Даг-Алтайда студент өңүүмден почта дамчыштыр белек алгаш, дыка-ла өөрдүм. Алтай чогаалчыларының Москвага үнгүлээн шулүктер чыындыларының аразында картын тыва угулзалар-биле аянныг чараш каастап каан «Карандаштык Туваның үнү» деп ном бар болду. Алтай дылдан тыва дылче очулдурарга «Акы-дуңма Тываның үнү» дээн ол.

Ажып сонуургап көргеш, алтай болгаш тыва дылдар шаг шаандан-на төрел, чоок болганда чамдык одурларда үүнүп дугайын чугаалап турарын белени-биле билип алдым.

Алтайлар биле тывалар шаг төөгүдеи бээр-ле кожа-хелбээ чурттап, аразында быжыг харылзаалыг чорааныи бистің ада-өгбелеривис алдан-маадырларының мындыг ырындан билип болур.

Алдырбайн чорза-чорза,
Алтай чурту кире бээр бис.

Тыва чогаалчыларның шулүктери, чечен чугаалары кирген алтай дыл кырынга үнген ол чыынды филология эртемнериниң кандидады М. Хадаханэниц тыва литература дугайында үүлү-биле эгелээр. С. Токаның «Соян Даваа», О. Саган-оолдуң «Үш эжишки дугайында», К. Кудажының «Шончалай» деп чечен чугаалары парлаттынган.

Хоочун чогаалчылар С. Сарыг-оолдуң, С. Пюрбюнуң, Л. Чадамбаның, С. Сүрүң-оолдуң, О. Суваннттиң, Ю. Кюнзегештиң, М. Кенин-Лопсаңның шулүктери киргилээн.

Ук чыындыда бистің аныяк авторларывыстың чогаалдары база бар. Э. Кечил-оолдуң, В. Серен-оолдуң, М. Олчей-оолдуң, М. Доржунуң шулүктерин ында парлаан.

Алтай чогаалчылар Л. Кокышев, А. Адаров, Ш. Шатинов, Б. Укачин болгаш өскелериниң-даа очулгазы-биле алтай номчукчулар тыва чогаалчыларның чогаалдарын бодунуң төрээн дылынга номчуур аргалыг болганнар.

Бо дээрге тываларның алтайлар-биле культурлуг харылзаазының, улуг найыралының бир херечизи-дир.

Б. КУЖУГЕТ,
студент.

Телевидение

ДЕКАБРЬ 26-ДА

МОСКВАДАН

9.00— Медээлер.
9.10—Документалдыг фильмнер программазы: 1. «Декабристер шөлү», 2. «Солангылыг овур-хевирлер».
10.00—Улустуң ырларын болгаш романстарны ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Гуляев күүседир.
10.20—«Хосталгаже орук баштакчылары». Декабристерниң тура халыышкынының 150 чылынга.
11.20—«Маскарад». Ураи-чечен фильм.
13.00—Киножурнал.
13.10—Телекөрүкчүлерниң айтырыгларынга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү В. Г. Афанасьев харыылаар.
13.40—«Чаш назынның сөөлгү чайы». Хөй сериялыг ураи-чечен өңүүт телефильм. 3-кү сериязы.
14.45—«Москва болгаш москвачылар».
15.15—Г. Чохели ырлаар.
15.25 — «ССРЭ-ниң шилиндек фигуристериниң маргылдаазы». Эжеш чуңгулаашкын. Хостуг программа. Ригадан өңүүт дамчыдылга.
16.25—«Балет дугайында». Өңүүт дамчыдылганы РСФСР-ниң алдарлыг артизи Б. А. Львов-Анохин эрттирер.
17.30 — «Үе». Информастыг программа.
18.00—18.10—Чапсар.
18.10—«Чаш назынның сөөлгү чайы». Хөй сериялыг ураи-чечен өңүүт телефильм. 3-кү сериязы.

КЫЗЫЛДАН

19.15—Телемедээлер.
19.35—«Институттуң күш-ажылчы хүннери». Телеочерк.
19.55 — Телемедээлер (орус дылга).
20.10—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.15—«Станок тудугжулары». Телефильмнериниң VI Бүгү-эвилел фестивалынга Дээди шаңналды алган документалдыг телефильм. (Тбилисиниң телевидение студиязыныы).
20.55—Концерт. Өңүүт.
21.20—«ССРЭ-ниң шилиндек фигуристериниң маргылдаазы». Эжеш чуңгулаашкын. Хостуг программа. Ригадан өңүүт дамчыдылга.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—Классиктиг музыка концерти. Өңүүт.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга бүгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге биче хар чаар. Барыын чүк угланышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 10—15, өске артканнарынга 16—21 градус соок болур.

Кызылга эдыр будуттаар, чагбас. Барыын чүк угланышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 16—18 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

ДЕКАБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ындыг болбас» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыныды 9.20. «Турк чыда» 10.50, 16.50. Киноклуб: «Шуптузун билип алыксаар мен» 15.00. «Марина» 12.40, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шортаннның чарлыы-биле» 10.00, «Олар Төрээн чурту дээш тулчуп турганнар» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шериг чажыды» 15.00, «Үну чок кижи болгаш инакшыл» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ПАССАЖИРЛЕРНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ!

1975 чылдың декабрь 29-тан эгелээш хоорай иштинге автобус шимчээшкининиң № 15 маршрудун № 6 маршруттуң оруу-биле политехниктиг техникумга чедир узатканын Кызылдың пассажир АТБ-зи чарлап тур.

Политехниктиг техникумдан № 15 маршрут-биле автобус шимчээшкинге эртемгинин 7-04 шакта эгелээш 22 шакка чедер.

Автобус шимчээшкининиң аразының үезин:

7 шактан 9 шакка чедир — 10 мин.
9 шактан 12 шакка чедир — 21 мин.
12 шактан 19 шакка чедир— 10 мин.
19 шактан 22 шакка чедир— 21 мин.

Оон ыцай № 6 маршрут 1975 чылдың декабрь 29-тан эгелээш хооркомдан эггеш, Кочетов, Интернациональная, Рабочая кудумчуларын тавараш, Востокка чедир чоруур.

* * *

Хоорай автобузунга чоруур бир ай хуусаалыг билеттерни 4, 9, 55, 20, 31, 34, 19, 41 дугаар магазиннерде, ном садының килдизинде, «Саян» универмагта, «Өңүүк» магазинде, Кызыл хоорайның столоваялар болгаш ресторанар тревиниң чемненилге-бүдүрүлге черлеринде, диспетчерхынаалданың «Восток», «Телецентр», «Пионер» туруштарында, а ол ышкаш кондукторларда садып турарын Кызылдың пассажирлер АТБ-зи дыңнадып тур.

Ай хуусаалыг чигелделиг билеттерни сургуулдарга болгаш студентилерге садарын организастаар ажылды чорударын школаларның, ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң удуртукчуларындан АТБ-ниң баштаар чери дилеп тур.

ПАССАЖИРЛЕР АТБ-ЗИ.

* * *

Эрзин районунуң «Мөрен» колхозунуң төгерик таңмазы читкен ужурундан ону 1975 чылдың декабрь 21-ден эгелээн күш чок деп санаар.

Редакцияның адреси: индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизинин 31-75, харыысалгалыг секретарьвын 23-54, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, көдээ ажылагый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузут килдизинин 20-60, корректорларын 27-41, бухгалтериянын 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тираж 15991. ЧАГЫГ № 4436.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—01546.